

Νίκος Δ. Κουτρούμπας

Δοκίμιο

**Η αλληγορία του σπηλαίου
ερμηνευτική προσέγγιση**

εισαγωγή

Η εικόνα του Σπηλαίου αποτελεί πολυεπίπεδη αναπαράσταση των μεταφυσικών και γνωσιολογικών αντιλήψεων του Πλάτωνα, όπως αυτές διατυπώνονται σε ολοκληρωμένη μορφή στην «Πολιτεία». Ο Πλάτωνας στην «Πολιτεία» εκθέτει τη θεωρία των ιδεών, που είχε διατυπώσει με συστηματικό τρόπο για πρώτη φορά στον «Φαίδωνα», προσθέτοντας όμως την ουσιαστική, κατά την άποψή του, από οντολογική, γνωσιολογική και ηθική άποψη, ιδέα του Αγαθού. Αδυνατεί όμως να εξηγήσει και να ορίσει αυτήν την ιδέα με το λόγο. Η αλήθεια της είναι υπερφυσική και ο ανθρώπινος λόγος δεν μπορεί να τη συλλάβει. Η αλήθεια της σημαίνεται και φανερώνεται με μια μορφή μυστικιστικής αποκάλυψης, αλλά ο Πλάτωνας δεν μπορεί να προσδιορίσει με λόγια την πολλαπλή σήμανση που συμπυκνώνει. Η σκέψη του την αποδέχεται, αλλά δεν μπορεί να την αποκρυπτογραφήσει. Γι' αυτό επιχειρεί με τρεις εικόνες να τη «δείξει», να την απεικονίσει και να πείσει τελικά τους συνομιλητές του για την πραγματική της ύπαρξη¹. Αποφεύγεται έτσι ο δοκιμακός λόγος και επιλέγεται ο συμβολικός, με χαρακτήρα αναλογικό και μεταφορικό. Οι εικόνες του Ήλιου, της Γραμμής και του Σπηλαίου επινοούνται από τον Πλάτωνα για να διαδραματίσουν αυτό το ρόλο με επιτυχία, αν κρίνουμε από τη ζωντάνια και την εύγλωττη σαφήνεια των συμβολικών τους στοιχείων. Οι τρεις εικόνες πρέπει στην ουσία να θεωρηθούν συνολικά, ως βαθμιαίες φάσεις μιας ολοκληρωμένης θεωρίας του Πλάτωνα για τον κόσμο, τον άνθρωπο και την κοινωνία του. Το οντολογικό σκέλος αυτής της θεωρίας εκφράζεται κυρίως με την εικόνα του Ήλιου, το γνωσιολογικό με την εικόνα της Γραμμής και η σύνθεση αυτών των δύο, καθώς και η αξιοποίηση τους, στην εφαρμοσμένη πολιτική με την εικόνα του Σπηλαίου.

---

1. «ο πλατωνικός μύθος κατορθώνει με το συμβολισμό του να διαβεί πέρα από τα σύνορα του λόγου και να ιστορήσει ό,τι αυτός δεν μπορεί να συλλάβει» σελ. 101, «Ο χώρος του απόλυτου είναι απρόσιτος σε κάθε λογική προσέγγιση. Για να τον φθάσει ο άνθρωπος πρέπει να πραγματοποιήσει το άλμα που θα τον φέρει από το οικείο επίπεδο των ανθρωπίνων δυνατοτήτων και του εμπειρικού στον υπερβατικό χώρο του παράδοξου και της αποκάλυψης, όπου κυριαρχεί η άμεση θέα, η άλογη συνειδητοποίηση και η εσωτερική βίωση» σελ. 104 Ευαγ. Μαραγγιανού-Δερμούση, Πλατωνικά θέματα, εκδόσεις Ιστιντούτο του βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994.

Πριν επιχειρήσουμε λοιπόν να ασχοληθούμε με την εικόνα του Σπηλαίου, κρίνεται απαραίτητο να γίνει συνοπτική αναφορά όσων προηγούνται, προκειμένου να εντοπίσουμε το επικοινωνιακό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσεται, και τον απώτερο σκοπό που εξυπηρετεί η παρουσίασή της. Στο τέλος του βιβλίου VI της «Πολιτείας» γίνεται λόγος για την κατάλληλη εκπαίδευση που θα πρέπει να τύχουν οι φύλακες-άρχοντες², οι οποίοι θα κληθούν να κυβερνήσουν τη φανταστική πολιτεία, που ιδρύουν εκ θεμελίων ο Σωκράτης και οι συνομιλητές του. Αφού λοιπόν η εκπαίδευσή τους περάσει από τις βασικές σπουδές κι αφού ασχοληθούν για μια δεκαετία με τα μαθηματικά, θα ακολουθήσει η πενταετής ενασχόληση με τη φιλοσοφία, που μέσω της διαλεκτικής θα τους οδηγήσει στην πραγματική γνώση, που δεν είναι άλλη από τη γνώση των ιδεών, των απολύτων, αιώνιων, αναλλοίωτων και παραδειγματικών όντων. Η γνώση αυτή, που στην ουσία είναι ανάμνηση, αφού η ψυχή έχει ήδη γνωρίσει τις ιδέες πριν να συνδεθεί με το σώμα, θα επιτρέψει στους φύλακες-άρχοντες να οπλιστούν με τις απαραίτητες αρετές, ώστε στην έμπρακτη άσκηση της εξουσίας να μπορούν να διακρίνουν τι είναι δίκαιο και τι άδικο, καλό και κακό, όσιο και ανόσιο και να επιλέγουν πάντοτε το ορθό για το γενικό συμφέρον της πολιτείας. Απώτερος σκοπός λοιπόν του Πλάτωνα δεν ήταν η διατύπωση σε θεωρητικό επίπεδο μιας μεταφυσικής θεωρίας, που παρεμπιπτόντως θα είχε και κάποιες εφαρμογές στην ανθρώπινη κοινωνία. Ο Πλάτωνας δεν εκκινεί από τη μεταφυσική, ως θεμελιακή αρχή, για να καταλήξει στην πολιτική, ως δευτερεύουσα πιθανή εφαρμοσμένη επίπτωση, αλλά η πορεία της σκέψης του και η ιεράρχηση των στόχων του είναι σαφώς προσανατολισμένη στην αναζήτηση του ενδεδειγμένου τρόπου άσκησης της εξουσίας στα πλαίσια της πολιτικής κοινωνίας. Η οντολογική και γνωσιολογική του θεωρία ως μέσα στην εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού μπορούν να νοηθούν και όχι ως αυτοσκοπός.

Ο Πλάτωνας, ακολουθώντας το δρόμο της παιδείας, που θα οδηγήσει το φύλακα-άρχοντα στη μέγιστη δυνατή επάρκεια για να επιτελέσει το ρόλο του, θεωρεί ότι δεν πρέπει να μείνει μόνο στη γνώση των ιδεών, αλλά να επιμείνει και να ακολουθήσει το δύσβατο εκείνο δρόμο που θα τον φέρει σε άμεση επαφή με την ιδέα του Αγαθού, το οποίο αποτελεί το

---

2. «μετά τοῦτο λεκτέον, τίνα τρόπον ἡμῖν καί ἐκ τίνων μαθημάτων τε καί ἐπιτηδευμάτων οἱ σωτήρες ἐνέσσονται τῆς πολιτείας, καί κατά ποίας ἡλικίας ἕκαστοι ἐκάστων ἀπτόμενοι» Πολιτεία 502 d 1-2 – όλα τα αποσπάσματα από την «Πολιτεία» προέρχονται από: Πλάτων, Πολιτεία, κείμενο – μετάφραση – σχόλια: Ιωάννης Γρυπάρης, εκδόσεις Ι. Ζαχαροπούλου, Βιβλιοθήκη αρχαίων συγγραφέων.

«μέγιστον μάθημα»³, το τελευταίο βήμα ολοκλήρωσης της εκπαίδευσής του. Η ιδέα του Αγαθού, ως «ανυπόθετη αρχή»⁴, δεν ορίζεται, αλλά σκιαγραφείται με την εικόνα του Ήλιου, ο οποίος αποτελεί την αισθητική απεικόνιση του Αγαθού. Όπως ο ήλιος δίνει το φως και κάνει αντιληπτά στην όραση τα αισθητά αντικείμενα, έτσι και το Αγαθό δίνει την αλήθεια και την κατανοητότητα στις ιδέες και τη δυνατότητα στο νου να τις συλλάβει. Το Αγαθό αποτελεί την «αρχή των πάντων», την οντολογική αρχή στην οποία όλα οφείλουν την ύπαρξή τους και ταυτόχρονα καθιστά δυνατή τη γνωστική τους προσέγγιση. Είναι κάτι πρωταρχικό και περισσότερο δυνατό από την ουσία ως «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβεία καὶ δυνάμει ὑπερέχον»⁵.

Στη συνέχεια, με την εικόνα της Γραμμής προεκτείνει την οντολογική διάκριση ανάμεσα στον αισθητό και νοητό κόσμο και αποδίδει τη γνωστική αξία του καθενός από αυτούς, εμβαθύνοντας και σε επιμέρους διαφοροποιήσεις. Έτσι, στον αισθητό κόσμο οι σκιές, οι αντανakλάσεις των φυσικών αντικειμένων, αντιστοιχούν στην γνωστική κατάσταση της εικασίας, τα ίδια τα φυσικά αντικείμενα στην γνωστική κατάσταση της πίστεως, ενώ στο νοητό κόσμο τα κατώτερα αντικείμενα –οι μαθηματικές έννοιες– αντιστοιχούν στη διάνοια και οι ιδέες, τα ανώτερα νοητά αντικείμενα, στη νόηση. Για το Αγαθό, που βρίσκεται στην κορυφή των ιδεών και στην κορυφή της Γραμμής, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Πλάτωνας πιστεύει ότι δε γνωρίζεται αλλά αποκαλύπτεται, συνδυάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη λογική με τον μυστικισμό των Πυθαγορείων⁶.

Ακολουθεί η εικόνα του Σπηλαιού, η οποία συνδυάζει τις δύο προηγούμενες εικόνες, εμπεριέχοντας ταυτόχρονα και τις οντολογικές και τις γνωσιολογικές διακρίσεις, θέτει το ζήτημα των δυνατοτήτων της ανθρώπινης φύσεως να προσεγγίσει αυτές τις δύο περιοχές και προβάλλει το ρόλο της παιδευτικής διαδικασίας στην ορθολογική άσκηση της εξουσίας στα πλαίσια της πολιτικής κοινωνίας. Μέσω της παιδείας ο άνθρωπος θα κατορθώσει να ξεφύγει από το σκοτάδι της άγνοιας και βαθμιαία να οδηγηθεί σε ανώτερες γνωστικές καταστάσεις, από τον

3. «τοῦ μεγίστου καὶ μάλιστα προσήκοντος μαθήματος ἐπὶ τέλος ἦξει» Πολιτεία 504 d 1-2.

4. Πολιτεία 511 b 8 «μέχρι τοῦ ἀνυποθέτου ἐπὶ τὴν τοῦ παντός ἀρχὴν ἰών», 510 b 8 «ἀνυπόθετον ἀρχὴν».

5. «οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβεία καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος» Πολιτεία 509 b 10.

6. «σ' ολόκληρη τη φιλοσοφία του Πλάτωνα υπάρχει μια σύμμιξη του νοητικού στοιχείου με τον μυστικισμό, όπως στον Πυθαγόρα, αλλά στην τελική αποκορύφωση ο μυστικισμός σαφώς υπερέχει (Αγαθό)» σελ. 83, Μπέρτραντ Ράσσελ, Ιστορία της Δυτικής φιλοσοφίας, Ενότητα II, Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης, Μετάφραση: Αιμίλιος Χουρμούζιος, εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα..

αισθητό στο νοητό κόσμο, να γνωρίσει τις ιδέες και να αντικρίσει το Αγαθό. Όσοι φιλόσοφοι κατορθώσουν να φτάσουν σ' αυτή την απόλυτη γνωστική κατάσταση, θα διαθέτουν τις αναγκαίες και επαρκείς προϋποθέσεις για την ορθολογική άσκηση της εξουσίας και δικαιωματικά θα πρέπει να τους δοθεί η δυνατότητα να συνδυάσουν τη φιλοσοφική τους επάρκεια με την πολιτική δύναμη. Αυτοί οι φιλόσοφοι-κυβερνήτες είναι οι μόνοι που μπορούν να οδηγήσουν τις πόλεις στην αναγέννηση και στο ξεπέραςμα των προβλημάτων που τροφοδοτούν την παρακμιακή πορεία τους⁷. Όπλα τους θα είναι η ακλόνητη ηθική υπόστασή τους, η διεισδυτική ματιά τους, που θα εντοπίζει πίσω από τη μεταβαλλόμενη πραγματικότητα την γενεσιουργό αιτία και θα επινοεί τον τρόπο δραστικής παρέμβασης, και η ανεμπόδιστη επιλογή του ορθού για λογαριασμό όλων των πολιτών, αφού η λειτουργία τους θα προσανατολίζεται από τη θεμελιώδη αρχή της προτεραιότητας του συλλογικού συμφέροντος.

εικόνα, αλληγορία ή μύθος;

Υπάρχει διάσταση απόψεων σχετικά με την ονομασία που θα πρέπει να δοθεί για τη σπηλιά, εφόσον άλλοι την χαρακτηρίζουν εικόνα, άλλοι αλληγορία ή παρομοίωση κι άλλοι μύθο, προβάλλοντας ο καθένας και τα αντίστοιχα επιχειρήματα. Ο Βουδούρης στην «Πλατωνική φιλοσοφία» την ονομάζει εικόνα, υπό την έννοια της συμβολικής απεικόνισης της ανθρώπινης κατάστασης σχετικά με την παιδεία⁸. Ο Βλαστός⁹ και ο Κατσιμάνης¹⁰ την χαρακτηρίζουν αλληγορία, ενώ άλλοι την εντάσσουν στην κατηγορία των μύθων του Πλάτωνα^{11 12}.

7. «Ἐάν μή, ἦν δ' ἐγώ, ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς, καὶ τοῦτο εἰς ταῦτόν συμπέσῃ, δύνამις τε πολιτικῆ καὶ φιλοσοφίας, τῶν δέ νῦν πορευομένων χωρὶς ἐφ' ἑκάτερον αἰ πολλὰ φύσεις ἐξ ἀνάγκης ἀποκλεισθῶσιν, οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα, ᾧ φίλε Γλαῦκων, ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδέ τῶ ἀνθρωπίνῳ γένει, οὐδέ αὕτη ἡ πολιτεία μὴ ποτε πρότερον φυῆ τε εἰς τό δυνατόν καὶ φῶς ἡλίου ἴδῃ, ἦν νῦν λόγῳ διελυθήθαμεν.» Πολιτεία 473 d 1-9.

8. Κωνσταντίνου Ιωάννου Βουδούρη, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σελ. 202.

9. σελ. 104, Gregory Vlastos, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: Platonic studies, Princeton University Press, 1973.

10. «Η αφήγηση σχετικά με το σπήλαιο έχει περισσότερο ή λιγότερο έντονο το υπερφυσικό-εξωπραγματικό στοιχείο, παρουσιάζει δράση και χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία της φαντασίας. Επομένως, έχει τα βασικά γνωρίσματα του μύθου. Ωστόσο, τα επιμέρους στοιχεία της αφήγησης αυτής παραπέμπουν σε κάποια άλλα, τα οποία εννοούνται ή και αναφέρονται ρητά, με αποτέλεσμα να υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στα περιγραφόμενα και στα υποδηλούμενα. Επομένως, πρόκειται για μια ιδιαίτερη μορφή μύθου, που ονομάζεται αλληγορία.» Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης,

περιγραφή της εικόνας του σπηλαίου

περιγραφή της κατάστασης στο εσωτερικό του σπηλαίου

514a1 – 515a3¹³

Μετά ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπέικασον τοιούτω πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε περὶ καὶ ἀπαιδευσίας. ἰδέ γάρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκῆσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρά πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς ἀγκύνας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἰς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν, κύκλω δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὄπισθεν αὐτῶν, μεταξύ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδέ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύασιν.

Ὅρῶ, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρά τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεύη τε παντοδαπά ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Από την πρώτη κιάλας περίοδο, εν είδει τίτλου, ο Πλάτωνας προδιαγράφει τον απώτερο σκοπό του με την περιγραφή της εικόνας του

Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ.105.

11. «Μου φαίνεται ότι γινόμαστε υπερβολικά αυστηροί αποκλείοντας από τον κατάλογο των μύθων το σπήλαιο της Πολιτείας, επειδή ανταποκρίνεται περισσότερο στον ορισμό της αλληγορίας: πρόκειται για το ίδιο σχήμα σκέψης, που μεταφράζει σε κατ' αίσθηση όρους τις νοητές αλήθειες.» P. –M. Schuhl, *La fabulation platonicienne*, Vrin, Paris, 1968, σελ. 18 – το απόσπασμα αντλήθηκε από : Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ.105.

12. Ο Σπυρόπουλος στο «Πλάτων Μύθοι» συμπεριλαμβάνει και την αφήγηση του σπηλαίου στον κατάλογο των μύθων δίνοντάς της όμως την ονομασία εικόνα, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι η «εικὼν» ή «εἰκῶ» που προέρχεται από το «ἀπέικασον» του κειμένου στα αρχαία ελληνικά σημαίνει παρομοίωση, μεταφορά, παραβολή, αλληγορία. Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος, Πλάτων Μύθοι, εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ, Θεσσαλονίκη, 2003, σελ. 232-233.

13. Η διαίρεση σε πέντε τμήματα της εικόνας βασίζεται στη διαίρεση που αναφέρεται από τον Βουδούρη: Κωνσταντίνου Ιωάννου Βουδούρη, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σελ. 210.

Σπηλαιίου. Η εικόνα που θα παρουσιάσει συμβολίζει και μεταφορικά αποτυπώνει τη δυνατότητα του ανθρώπου να προσεγγίσει γνωστικά την πραγματικότητα μέσω της παιδείας¹⁴. Τα διάφορα επίπεδα της αντιστοιχούν σε διάφορες γνωστικές βαθμίδες, από την εικασία ως τη νόηση, και ο άνθρωπος εκκινώντας από την κατώτερη γνωστική κατάσταση έχει τη δυνατότητα μέσω της παιδείας¹⁵ να φτάσει στο ανώτερο επίπεδο της απόλυτης γνώσης (*παιδείας τε περί και άπαιδευσίας*). Αυτό που ο Πλάτωνας θέλει να τονίσει είναι ο καταλυτικός ρόλος της παιδείας, που μπορεί να σπάσει τα δεσμά της άγνοιας και από το μισοσκοτάδο να αποκαλύψει στον άνθρωπο την λουσμένη με φως και αλήθεια πραγματικότητα.

Στη συνέχεια ο Πλάτωνας αρχίζει την περιγραφή του εφιαλτικού σκηνικού της εικόνας του Σπηλαιίου, το οποίο βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της Γης και αποτελεί τόπο κατοικίας των ανθρώπων (*έν καταγείω οικήσει σπηλαιώδει*)¹⁶. Η είσοδος της σπηλιάς είναι ορατή από

---

14. Ο Πλάτωνας στο απόσπασμα «*Ημέτερον δή ἔργον, ἦν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τό μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον*» φαίνεται να διακρίνει την ανθρώπους σε «βελτίστας φύσεις» και σε κατώτερες, με τη λογική ότι εκ φύσεως οι άνθρωποι γενιούνται, χωρίς την επενέργεια πραγματικότητας, αισθητής και νοητής, κάποιου εξωτερικού παράγοντα, με περισσότερη ή λιγότερη γνώση στην ψυχή τους. Δεν πιστεύει λοιπόν ότι η ψυχή του ανθρώπου είναι *tabula rasa*: ενσωματώνει κάποιες κλίσεις, προδιαθέσεις και ικανότητες, οι οποίες θα πρέπει στη συνέχεια να ενεργοποιηθούν μέσω της κατάλληλης παιδείας. Δίνει, επομένως ιδιαίτερη βαρύτητα στη φυσική καταβολή, αλλά δεν παραγνωρίζει γι' αυτό και το σημαντικό ρόλο της παιδείας, η οποία όχι μόνο θα ενεργοποιήσει το δυναμικό που υπάρχει, αλλά θα προσανατολίσει τους ανθρώπους σε μια ηθικοπλαστική κατεύθυνση. Οι προικισμένοι από τη φύση πρέπει να επιλεγούν από τους οικιστές της πολιτείας και να οδηγηθούν με την κατάλληλη μόρφωση στην ανώτατη ιδέα του Αγαθού.

15. Θα πρέπει βέβαια να διευκρινιστεί ότι οι ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης δεν παρέχονται σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες της «Πολιτείας» του Πλάτωνα, αλλά μόνο σ' εκείνους που προορίζονται για τα ανώτατα αξιώματα, δηλαδή τους φιλόσοφους-άρχοντες. Σ' εκείνους λοιπόν που έχουν επιλεγεί ως «βέλτιστες φύσεις» παρέχεται σταδιακά και μετά από εξαντλητικές δοκιμασίες το παρακάτω πρόγραμμα σπουδών: α) βασική εκπαίδευση (7-18): άριστη «γυμναστική» και «μουσική» παιδεία, που στοχεύει στη μεθοδική ανάπτυξη σωματικών, ψυχικών, ηθικών και πνευματικών χαρισμάτων, β) στρατιωτική εκπαίδευση (18-20), γ) ανώτερη εκπαίδευση (20-30): η σπουδή των μαθηματικών επιστημών, που θα θεμελιώσει τις λογικές αρχές, πάνω στις οποίες θα στηριχτεί η διαλεκτική επιστήμη, δ) ανώτατη εκπαίδευση (30-35): η ενασχόληση με τη φιλοσοφία και τη διαλεκτική επιστήμη, ε) πρακτική παιδεία και δοκιμασία (35-50). Δες και Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, *Δομή της ορθής πολιτείας*, τόμος Α', σελ. 98-104, στο *Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο, Πλάτων, τόμοι Α'-Β'*, εκδόσεις Παπαδήμας, Αθήνα, 2002.

16. Η θεωρία του Πλάτωνα είναι ένας συνδυασμός της λογικής του Παρμενίδη και της εξωκοσμικότητας των Πυθαγορείων και των Ορφικών, που ικανοποιεί και τη διάνοια και τις θρησκευτικές συγκινήσεις. Η υποβλητική και μυστηριακή ατμόσφαιρα

κάθε σημείο της και χωρίς το φως να εισέρχεται και να φωτίζει το εσωτερικό της είναι φανερό ότι οδηγεί σ' ένα διαφορετικό περιβάλλον (*ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἔχουσα μακρὰν παρά πᾶν τὸ σπήλαιον*)¹⁷. Οι άνθρωποι που βρίσκονται στη σπηλιά δε βρέθηκαν εκεί από κάποιο τυχαίο λόγο ή επειδή ήθελαν να κρυφτούν από κάποιον, αλλά γεννήθηκαν σ' αυτό το χώρο κι έχουν ζήσει ολόκληρη τη ζωή τους χωρίς να έχουν γνωρίσει τον κόσμο ζώντας στην επιφάνεια της Γης (*ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας*). Η ζωή γι' αυτούς είναι στην ουσία ένα σχήμα λόγου, εφόσον όχι μόνο στερούνται κάθε μορφή ελευθερίας αλλά ούτε την πλέον στοιχειώδη κίνηση δε μπορούν να κάνουν, λόγω των δεσμών που έχουν στα πόδια και τον αυχένα (*ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας*). Δε μπορούν να σηκωθούν, να περπατήσουν και να στρέψουν το κεφάλι τους στον περιβάλλοντα χώρο (*κύκλω δέ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν*). Είναι υποχρεωμένοι εκ των πραγμάτων να κοιτάζουν σταθερά και μόνιμα τον τοίχο της σπηλιάς που βρίσκεται απέναντί τους (*ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἰς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν*). Μέσα στη σκοτεινή σπηλιά τούς βοηθά για να βλέπουν ένα τεχνητό φως, προερχόμενο από δαυλό φωτιάς που βρίσκεται πίσω τους, σε μακρινή απόσταση και αρκετά πιο ψηλά απ' αυτούς (*φῶς δέ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὀπισθεν αὐτῶν*). Ανάμεσα στους δεσμώτες και τη φωτιά υπάρχει μια ανηφορική οδός που καταλήγει στην έξοδο της σπηλιάς (*μεταξὺ δέ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδόν*). Στο άκρο της οδού υπάρχει χτισμένο ένα τοίχιο (*παρ' ἣν ἰδέ τειχίον παρῳκοδομημένον*), σαν τα προστατευτικά τοιχία που υπάρχουν σε δρόμους με γκρεμό, και το ύψος του δεν πρέπει να υπερβαίνει το ένα μέτρο, αφού το παρομοιάζει με τα παραπετάσματα της σκηνής, πάνω από

του σπηλαίου θυμίζει έντονα ορφικές επιδράσεις και ιδιαίτερα την πορεία της ψυχής στον κάτω κόσμο. Οι κρήνες της Λήθης και της Μνήμης, που παρουσιάζονται ως επιλογές στη διψασμένη ψυχή, μπορούν να παραβληθούν με τις καταστάσεις της απαιδευσίας και της παιδείας, που επιδιώκει να φωτίσει ο Πλάτωνας. Επιπλέον, το σπήλαιο θεωρούταν τόπος μυστηρίου για τους αρχαίους Έλληνες, αφού το σκοτεινό και υποβλητικό του σκηνικό παρέπεμπε στον θάνατο.

17. Είναι έντονη η πίστη των μελετητών ότι το σπήλαιο που περιγράφει ο Πλάτωνας είναι ένα πραγματικό σπήλαιο που είχε επισκεφτεί ο ίδιος, τη διαμόρφωση του οποίου αναπαράγει στην εικόνα. Ο Κατσιμάνης (Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG 2001, σελ.108) αναφέρει ότι ο Paul Faure λέει ότι πρόκειται για το σπήλαιο της Ίδης στην Κρήτη, όπου κατά την μυθολογική παράδοση γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά του χρόνια ο Δίας· ένα άντρο ιερό, στο οποίο τελούνταν μυστήρια και προς το οποίο πορεύονται οι γέροντες των «Νόμων» (I, 622 b). Επιμένει ότι ο φιλόσοφος είχε βιωματική εμπειρία του χώρου και ότι «η υποβλητική δύναμη του μύθου οφείλεται στο ότι βασίζεται σε κάτι συγκεκριμένο...: ο συγγραφέας υπήρξε ίσως ένας οραματιστής, αλλά ένας οραματιστής ρεαλιστής».

τα οποία οι ταχυδακτυλουργοί παρουσιάζουν τα μαγικά τους κόλπα (ὡσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρό τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τά παραφράγματα, ὑπέρ ὧν τά θαύματα δεικνύασιν). Στον ανηφορικό δρόμο περνούν άνθρωποι που μεταφέρουν διάφορα σκεύη, αγάλματα ανθρώπων και ομοιώματα ζώων, κατασκευασμένα με διάφορες τεχνικές και διάφορα υλικά (ὄρα τοίνυν παρά τοῦτο τό τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεύη τε παντοδαπά ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καί ἀνδριάντας καί ἄλλα ζῶα λίθινά τε καί ξύλινα καί παντοῖα εἰργασμένα). Οι άνθρωποι αυτοί, όπως είναι φυσικό, άλλοτε ομιλούν και άλλοτε σιωπούν (οἶον εἰκός τούς μέν φθεγγομένους, τούς δέ σιγῶντας τῶν παραφερόντων).

η γνωστική κατάσταση των δεσμοτών και τα σύμβολα της αντίληψής τους για την πραγματικότητα

515a4 – 515c3

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καί δεσμώτας ἀτόπους.

Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τούς γάρ τοιούτους πρῶτον μέν ἑαυτῶν τε καί ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἐωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρός εἰς τό καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπούσας.

Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκασμένοι εἶεν διά βίου;

Τί δέ τῶν παραφερομένων; οὐ ταῦτόν τοῦτο;

Τί μήν;

Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἶοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἠγῆ ἂν τά ὄντα νομίζειν ἄπερ ὀρῶεν;

Ἀνάγκη.

Τί δ' εἰ καί ἠχώ τό δεσμοτήριον ἐκ τοῦ καταντικρὺ ἔχοι; ὁπότε τις τῶν παριόντων φθέγγαστο, οἶει ἂν ἄλλο τι αὐτούς ἠγεῖσθαι τό φθεγγόμενον ἢ τὴν παριοῦσαν σκιάν;

Μά Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη.

Παντάπασι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, οἱ τοιούτοι οὐκ ἂν ἄλλο τι νομίζοιεν τό ἀληθές ἢ τὰς τῶν σκευαστῶν σκιάς.

Πολλή ἀνάγκη, ἔφη.

Ο Γλαύκωνας παρατηρεῖ ὅτι ἡ εἰκόνα καὶ οἱ δεσμώτες του εἶναι ἀλλόκοτοι καὶ μόνο στὴν ἀχαλίνωτη φαντασία κάποιου μπορεῖ νὰ υπάρξουν (Ἄτοπον λέγεις εἰκόνα καί δεσμώτας ἀτόπους), ἀφοῦ τὸ ἐφιαλτικὸ τοῦ σκηνικοῦ δημιουργεῖ ρίγη, ἀποτροπιασμὸ καὶ οἶκτο γιὰ τὴν ἀπάνθρωπη κατάσταση τῶν δεσμοτῶν. Ἴσως νὰ πρόκειται γιὰ τὴν πιο ἀκραία συμβολικὴ ἀπεικόνιση στέρησης τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὸν ἄνθρωπο

από το πλέον αυταρχικό πολιτικό καθεστώς που μπορεί να υπάρξει, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην στέρηση της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά επεκτείνεται στο δικαίωμα της ζωής και κυρίως στην προσπάθεια ποδηγέτησης της ίδιας της σκέψης του. Ο Τζώρτζ Όργουελ στο επίσης εφιαλτικό «1984», όπου οι μηχανισμοί εξουσίας ελέγχουν και τη σκέψη των πολιτών και παρεμβαίνουν την κατάλληλη στιγμή για να τους επαναφέρουν στην τάξη, δεν κατάφερε να φτάσει στην εναργέστατη αποτύπωση της απόλυτης απώλειας της ελευθερίας από τον Πλάτωνα.

Στην παρατήρηση του Γλαύκωνα ο Σωκράτης απαντά ότι αυτοί οι δεσμώτες είναι όμοιοι με τους ανθρώπους της κοινωνίας τους (*Ομοίους ἡμῖν*) και αποκαλύπτει έτσι το συμβολικό χαρακτήρα της εικόνας, προαναγγέλλοντας ταυτόχρονα και την ερμηνεία της που θα ακολουθήσει. Ο Πλάτωνας ταυτίζει τον υπόγειο κόσμο της σπηλιάς με τον αισθητό κόσμο και τον επίγειο με το νοητό (*τὴν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἔδραν τῆ τοῦ δεσμοτηρίου οἰκῆσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρός ἐν αὐτῇ φῶς τῆ τοῦ ἡλίου δυνάμει· τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀνοδον*). Η μετατόπιση προς τα κάτω στοχεύει να καταδείξει την πραγματικότητα που δε φαίνεται, αλλά κρύβεται πίσω από αυτό που συλλαμβάνουμε με τις αισθήσεις μας και το οποίο προφανώς δεν επαρκεί για να μας προσφέρει την απόλυτη γνώση. Με την εικόνα ο Σωκράτης επιδιώκει να προσαρμόσει την πραγματικότητα του αισθητού και νοητού κόσμου στα μέτρα των αισθήσεων, ώστε να γίνεται προσληπτή, ἔστω και ἔμμεσα, μέσω της αντιληπτικής ικανότητας, τόσο παραστατικά, ώστε το φαινομενικό να αποκαλύπτει το πραγματικό και τελικά να ταυτίζεται μ' αυτό. Ο αφηρημένος και δυσπρόσιτος στη σκέψη νοητός κόσμος παίρνει τη θέση του αισθητού, όπως τον αντιλαμβανόμαστε χωρίς καν να χρειάζεται να διεισδύσουμε σ' αυτόν, και ο αισθητός κόσμος παίρνει τη θέση του υπογείου της σπηλιάς και αποκαλύπτεται η κρυμμένη του πραγματικότητα από την ερμηνεία των συνθηκών που επιβάλλονται σ' αυτήν. Με μαεστρία ο Πλάτωνας ξεπερνά τον κίνδυνο της ταυτολογίας, αφού ο αισθητός κόσμος αποτελεί το κέντρο της μετατόπισης που συντελείται. Ο αισθητός κόσμος είτε με την πραγματική είτε με τη συμβολική του σημασία υπάρχει σε κάθε σχέση· είναι το κοινό στοιχείο των λόγων της αναλογίας που προκύπτει από αυτό που περιγράφεται στην εικόνα και από αυτό που προβάλλεται από τη συμβολική του αντιστοιχισή.

Ο Πλάτωνας για να πετύχει τη συμβολική μετατόπιση από τον κόσμο της σπηλιάς στον αισθητό κόσμο χρησιμοποιεί μια πλειάδα συμβόλων, τα οποία δεν εξυπηρετούν μόνο το στόχο αυτό, αλλά φορτίζουν με γνωσιολογικό και πολιτικό νόημα την κατάσταση και τις συνθήκες διαβίωσης των δεσμωτών. Τα σύμβολα που μπορεί κάποιος να εντοπίσει

είναι τα παρακάτω:

Η **φωτιά** που με το τεχνητό φως της φωτίζει το μισοσκόταδο της σπηλιάς αντιστοιχεί με τον ήλιο του αισθητού κόσμου. Ο συμβολισμός αυτός επιβεβαιώνεται από το πλούσιο, γνήσιο και δυνατό φως του εξωτερικού χώρου που μπορεί κάποιος να διακρίνει από κάθε σημείο της σπηλιάς. Το **φως** αυτό συμβολίζει το φως της αλήθειας που εκπέμπει ο ήλιος του αισθητού κόσμου, που εδώ όμως αντιστοιχεί με το πρωταρχικό Αγαθό του νοητού κόσμου, στο οποίο τα πάντα οφείλουν την ύπαρξη και την κατανοητότητά τους. Η διάκριση αισθητού και νοητού κόσμου αποκτά, με κριτήριο τη δύναμη του φωτός που εκπέμπεται από την τεχνητή και γνήσια πηγή αντίστοιχα, γνωσιολογική αξία. Ο Πλάτωνας αξιοποιώντας το γνωστό σχήμα από προηγούμενους φιλοσόφους και ιδιαίτερα τον Παρμενίδα¹⁸ για το φως και το σκότος, που συμβολίζουν αντίστοιχα τη γνώση και την άγνοια, παρεμβάλλοντας όμως ανάμεσά τους και το ημίφως της σπηλιάς, θέλει να δείξει ότι οι αισθήσεις, χωρίς βέβαια να παραγνωρίζει τη σημασία τους, δεν αποτελούν ασφαλή πηγή γνώσης, εν αντιθέσει με το νου που μπορεί να μας οδηγήσει με τις κατάλληλες διαδικασίες στην απόκτηση της απόλυτης γνώσης.

Η **ανηφορική οδός** έχει διπλό συμβολικό ρόλο. Ο ένας είναι ρόλος επίτασης της διαστρέβλωσης της πραγματικότητας που βιώνουν οι δεσμώτες, κάτι που στη συνέχεια θα αναλυθεί και θα συνδεθεί με τους υπόλοιπους παράγοντες που συντείνουν σ' αυτό το αποτέλεσμα. Η ουσιαστική όμως συμβολική αξία του έγκειται στη σχηματική απεικόνιση της πορείας που πρέπει να ακολουθήσει ο άνθρωπος, μέσω της παιδείας, προκειμένου να πετύχει την ανάβαση από το ημίφως των αισθήσεων στην αποκάλυψη της αλήθειας, στην οποία μόνο ο νους μπορεί να μας οδηγήσει. Η πορεία όμως αυτή δεν είναι στρωμένη με ροδοπέταλα και δεν αποτελεί έναν χαλαρό περίπατο στο δάσος, αλλά είναι μια ανάβαση, μια επιχείρηση ορειβασίας από ένα δύσβατο και ανηφορικό μονοπάτι με στόχο την κατάκτηση της κορυφής, που για τους περισσότερους είναι απρόσιτη, αφού μόνο λίγοι θα καταφέρουν τελικά να ξεπεράσουν τις δοκιμασίες και να φτάσουν στην κορυφή¹⁹. Η ανάβαση αυτή συμβολίζει την οδό της παιδείας που θα πρέπει να ακολουθήσει ο άνθρωπος, η οποία βρίθκει δυσκολιών, επίμονων προσπαθειών, αποτυχιών και απογοητεύσεων, αλλά και επιβράβευσης με το αγαθό της γνώσης, που κατά τον

---

18. B 1 , 11 «*ἔνθα πύλαι Νυκτός τε καί Ἡματός εἰσι κελεύθων*» VS (Die Fragmente der Vorsokratiker, von Hermann Diels und Walther Kranz, Zurich, Weidmann, Hildesheim, 1922, Erster Band).

19. Δες το σχόλιο 15 και Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, Δομή της ορθής πολιτείας, τόμος Α', σελ. 98-104, στο Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο, Πλάτων, τόμοι Α'-Β', εκδόσεις Παπαδήμας, Αθήνα, 2002.

Πλάτωνα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της ευδαιμονίας. Ο Πλάτωνας διακρίνει τους ανθρώπους σε «βελτίστας και μή φύσεις», προσδίδοντας έτσι στην φυσική προδιάθεση ιδιαίτερη σημασία, αλλά θεωρεί αναγκαία την ενεργοποίηση των νοητικών ικανοτήτων, ιδιαίτερα των «βελτίστων φύσεων», μέσω της παιδείας, έτσι ώστε να δοθεί η ενδεδειγμένη ηθική διαπαιδαγώγηση και να αποφευχθεί η εκτροπή σε ανήθικες συμπεριφορές με αρνητική επίπτωση για την κοινωνική λειτουργία.

Τα **δεσμά** στον αυχένα και τα σκέλη ακινητοποιούν τους δεσμώτες και δεν τους επιτρέπουν να περιστρέψουν το κεφάλι και το βλέμμα τους και να εμπλουτίσουν τις παραστάσεις τους, ώστε να αποκτήσουν πληρέστερη εικόνα της πραγματικότητάς τους. Οι αλυσοδοσμένοι δεσμώτες είναι σα δεμένα σκυλάκια που διαθέτουν στοιχειώδη αντιληπτική ικανότητα και η τύχη τους εξαρτάται από τις διαθέσεις και τη βούληση του αφεντικού τους. Η στέρηση αξιοποίησης του συγκριτικού πλεονεκτήματος του ανθρώπου έναντι των άλλων ζώων, του λόγου, ισοδυναμεί με τον αναγκαστικό προσανατολισμό της όρασης με παρωπίδες, με τη μονοδιάστατη θέαση της πραγματικότητας και τον υποβιβασμό του ανθρώπου στην κατηγορία των όντων, στα οποία κυριαρχούν τα ζωώδη ένστικτα. Η ίδια η ύπαρξη των δεσμών απέναντι στο φιλελεύθερο πνεύμα των ανθρώπων, που αυθόρμητα θα αγανακτήσουν μπροστά σε μια εικόνα αλυσοδοσμένων ανθρώπων, εμπεριέχει και το συμβολισμό της αναγκαιότητας να αντιδράσουν σ' ένα τέτοιο ενδεχόμενο και να σπάσουν τις αλυσίδες της όποιας εξουσιαστικής διάθεσης επιθυμεί να τους μετατρέψει σε πειθήνια όργανά της. Έτσι τα δεσμά από το γνωσιολογικό επίπεδο μας μεταφέρουν στο πολιτικό σκηνικό που είναι δυνατό να διαμορφωθεί ανάλογα με το γνωστικό και εν γένει το πνευματικό επίπεδο των πολιτών της κοινωνίας. Η άγνοια και η ημιμάθεια συνδέονται με την πολιτική κοινωνία που χειραφετείται από δημαγωγούς και φιλόδοξους καιροσκόπους, ενώ η γνώση με την ορθολογική άσκηση της εξουσίας προς το συμφέρον όλων των πολιτών. Τονίζεται μ' αυτόν τον τρόπο ο καταλυτικός ρόλος της παιδείας²⁰ στη διαμόρφωση και τη λειτουργία της ιδανικής πολιτείας.

---

20. Τη γνώση δεν είναι απαραίτητο να τη διαθέτουν όλοι οι πολίτες, αλλά εκείνοι που προορίζονται για την ανάληψη της εξουσίας, οι φύλακες-άρχοντες, σύμφωνα με τη θεμελιώδη άποψη του Πλάτωνα περί δικαιοσύνης, κατά την οποία ο καθένας επιτελεί τον κοινωνικό ρόλο που του ταιριάζει στη φύση, τις ικανότητες και τις προτιμήσεις του («τό τά αὐτοῦ πράττειν καί μή πολυπραγμονεῖν δικαιοσύνη ἐστί» 433a 9 - «ἕνα ἕκαστον ἐν δεῖ ἐπιτηδεύειν τῶν περί τήν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἶη» 433a 6-7) με γνώμονα το συμφέρον του συνόλου («οὐ μήν πρός τοῦτο βλέποντες τήν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἐν τι ἡμῖν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον,

Ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί αρκετά σύμβολα για να δηλώσει την πολλαπλή διαστρέβλωση της πραγματικότητας που βιώνουν οι δεσμώτες. Οι δεσμώτες βλέπουν μόνο ό,τι προβάλλεται στον τοίχο που βρίσκεται μπροστά τους (*πρόσθεν μόνον ὄρᾶν*) και αναγκαστικά αυτό εκλαμβάνουν ως πραγματικότητα, εφόσον δεν έχουν άλλες παραστάσεις κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ζωής τους. Ένα θέατρο σκιών (*τούς γάρ τοιούτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἑωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρός εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας*) με ομιλούσες σκιές²¹ που βρίσκονται σε συνεχή κίνηση προβάλλεται στον τοίχο· **σκιές** που προέρχονται από τους ίδιους τους δεσμώτες, τους ανθρώπους που κινούνται στον ανηφορικό δρόμο και τα αντικείμενα που μεταφέρουν. Εικονική, επίπεδη, άχρωμη και άψυχη είναι λοιπόν η πραγματικότητα που συλλαμβάνουν οι δεσμώτες. Στερημένοι από κάθε δυνατότητα πρακτικής δραστηριότητας έχουν μεταβληθεί σε *homines cognoscentes*²², διατηρώντας τη διανοητική λειτουργία που με τη βοήθεια μόνο της ὄρασης προσπαθεί να σκιαγραφήσει την πραγματικότητα. Η διαστρέβλωση του πραγματικού επιτείνεται από το γεγονός ότι το **τοιχίο** του ανηφορικού δρόμου, περίπου ενός μέτρου, μεταφέρει στο χώρο προβολής το ήμισυ του σκοτεινού ειδώλου των ανθρώπων που κινούνται. Επιπλέον τα αντικείμενα που μεταφέρουν οι άνθρωποι μπορεί να φαίνονται ολόκληρα, αφού βρίσκονται πάνω από το τοιχίο (*ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου*), αλλά αποτελούν **ομοιώματα** των πραγματικών, ως απομιμήσεις ανθρώπων και ζώων, κατασκευασμένων από πέτρα, ξύλο ή άλλο υλικό. Επίσης, η αδυναμία των δεσμωτών να προσδιορίσουν την πηγή των φωνών επιτείνει τη σύγχυση, εφόσον είναι δυνατό να θεωρούν για παράδειγμα ότι οι ανθρώπινες φωνές προέρχονται από τα ομοιώματα ζώων. Ακόμη, η διαστρέβλωση πολλαπλασιάζεται από τη **θέση της φωτιάς**, η οποία θα αποτύπωνε τις πραγματικές διαστάσεις

ἀλλ'ὅπως ὅτι μάλιστα ὄλη ἢ πόλις» 420 b 6-8 – «νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἔν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ'ἔν ὄλη τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι» 519 e 1-3). Η έννοια του ενεργού πολίτη στο σύνολο των ελευθέρων πολιτών δεν υφίσταται στον Πλάτωνα, όπως την γνωρίζουμε από τον Αριστοτέλη.

21. Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ. 108-109.

22. «Ο άνθρωπος του Σπηλαίου, αλυσοδεμένος και εντελώς ασάλευτος στη θέση του (ούτε το κεφάλι του δεν μπορεί να κινηθεί) έχει αποστραγγιστεί από κάθε πρακτικό ενδιαφέρον για τον κόσμο. Του απομένει μόνο να είναι *homo cognoscens*. Τα πράγματα που ονομάζει «άλογα» τα ανιχνεύει οπτικά, με περιέργεια καθαρά διανοητική και με αποκλειστικό σκοπό τον εξής: να ανακαλύψει, με μόνη την ὄραση, ό,τι μπορεί να τον βοηθήσει να απαντήσει στην ερώτηση «Τι είναι αυτό;»», Gregory Vlastos, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: *Platonic studies*, Princeton University Press, 1973, Βαθμοί πραγματικότητας στον Πλάτωνα, σελ. 104.

όσων ανθρώπων ή αντικειμένων περνούν από μπροστά της, αν βρισκόταν στο ίδιο ύψος με τους δεσμώτες, τους ανθρώπους με τα αντικείμενα και τον τοίχο προβολής και οι άνθρωποι που κινούνται στο δρόμο βρίσκονταν στο μέσο ακριβώς της απόστασης ανάμεσα στον τοίχο και τη φωτιά. Όμως, η φωτιά βρίσκεται αρκετά μακριά από τους δεσμώτες και αρκετά πιο ψηλά από αυτούς και επομένως τα είδωλα των ανθρώπων και των αντικειμένων θα είναι λοξά και μικρότερα σε διαστάσεις από αυτά. Ένας επιπλέον παράγοντας διαστρέβλωσης είναι το γεγονός ότι **ο τοίχος προβολής των σκιών δεν είναι επίπεδος**, κάτι που σημαίνει ότι οι σκιές σε άλλα σημεία θα πλαταίνουν και σε άλλα θα στενεύουν τις επιφάνειές τους.

Τελικά, τι είδους πραγματικότητα συλλαμβάνουν οι δεσμώτες μέσα απ' όλα αυτά τα φίλτρα διαστρέβλωσης που μεσολαβούν ως την προβολή της στον απέναντί τους τοίχο; Βλέπουν λοξές σκιές μισών ανθρώπων και ομοιωμάτων ανθρώπων και ζώων σε διαστάσεις διαφορετικές από τις πραγματικές και ακούνε φωνές χωρίς να μπορούν να προσδιορίσουν την προέλευσή τους. Οι σκιές αυτές μάλιστα αναμειγνύονται και με τις δικές τους σκιές που αναγκαστικά προβάλλονται στον απέναντι τοίχο με αποτέλεσμα να είναι πολύ συγκεχυμένη ακόμη και η εικόνα του ίδιου του εαυτού τους. Η ύπαρξη του διπλανού τους προσδιορίζεται από την σκιάδη παρουσία του, αφού δε μπορούν να στρέψουν το κεφάλι και να τον αντικρίσουν άμεσα. Επιπλέον, οι φωνές των ανθρώπων που κινούνται στο δρόμο θα αποδίδονταν πιθανότατα στα αντικείμενα που μεταφέρουν, εφόσον οι σκιές αυτών φαίνονται εξ ολοκλήρου και όχι των ανθρώπων, κάτι που θα ενίσχυε μάλιστα η περίπτωση να δημιουργείται αντήχηση, αν υπήρχε η κατάλληλη απόσταση, και να δημιουργούταν η ψευδαίσθηση ότι οι φωνές προέρχονται άμεσα από τις σκιές (*Τί δ'εί καί ήχώ τό δεσμωτήριον έκ τοῦ καταντικρύ ἔχοι*). Επομένως, η αλήθεια που συλλαμβάνεται από τους δεσμώτες αντιστοιχεί με τις σκιές των τεχνητών κατασκευασμάτων (*Παντάπασι δή, ἦν δ'ἐγώ, οἱ τοιούτοι οὐκ ἄν ἄλλο τι νομίζοιεν τό ἀληθές ἢ τάς τῶν σκευαστῶν σκιάς*). Στην περίπτωση μάλιστα που οι δεσμώτες θα είχαν τη δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ τους, θα χρησιμοποιούσαν ειδική ονομασία για κάθε αντικείμενο, το νοηματικό περιεχόμενο της οποίας θα προσδιοριζόταν από τα χαρακτηριστικά των προβαλλομένων σκιών και από τις φωνές που θα νόμιζαν ότι προέρχονται απ' αυτές (*Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἷοί τ'εἶεν πρός ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγή ἄν τά ὄντα νομίζειν ἄπερ ὀρῶεν*).

Η τόσο έντονη διαστρεβλωμένη αλήθεια που παρουσιάζει ο Πλάτωνας ότι αντιλαμβάνονται οι δεσμώτες ως απώτερο στόχο δεν έχει παρά να τονίσει τη σαφή διάκριση ανάμεσα στο φαινομενικό του αισθητού κόσμου και στην πραγματικότητα που κρύβεται πίσω από αυτήν και την

οποία μόνον ο νους μπορεί να συλλάβει. Η ταύτιση της γνωστικής κατάστασης των δεσμοτών με τους ανθρώπους του αισθητού κόσμου, που στηρίζουν στα εμπειρικά δεδομένα την εικόνα της πραγματικότητας που συλλαμβάνουν, δεν έχει άλλο σκοπό από το να καταδείξει όχι μόνο την ανεπάρκεια των αισθήσεων ως ασφαλούς πηγής γνώσης, αλλά πολλές φορές και την πλαστή εικόνα που μας δημιουργούν με τόση αισθητηριακή πληρότητα, ώστε να είναι ιδιαίτερα δύσκολο να απαλλαγούμε απ' αυτές και παραμερίζοντάς τες να οδηγηθούμε στην καθαρή αλήθεια. Το σώμα εγκλωβίζει την ψυχή, ρυπαίνει την καθαρότητά της και την αποπροσανατολίζει από τη θέαση της ουσίας των πραγμάτων²³. Η εικονική πραγματικότητα εγγράφει στο ασυνείδητο ψευδεπίγραφες εντυπώσεις, χωρίς να επιτρέπει στη σκέψη να τις επεξεργαστεί και να εμβαθύνει στο πραγματικό τους περιεχόμενο. Έτσι συντελείται η κυριαρχία της εικόνας έναντι του λόγου και η σκέψη ατονεί και αποκοιμείται. Ο Πλάτωνας επιθυμεί αυτή η καταλυτική επίδραση των αισθήσεων να περιοριστεί και να αντιστραφεί η εξουσιαστική σχέση των αισθήσεων πάνω στο νου. Ο νους πρέπει να αφυπνιστεί και ανεπηρέαστος να μας οδηγήσει στο φως της αλήθειας.

Ο Πλάτωνας θίγει έμμεσα και το ζήτημα της ονοματολογίας και της σχέσης των λέξεων που χρησιμοποιούμε με την πραγματική υπόσταση των αντικειμένων, στα οποία αυτές αποδίδονται. Στη σχέση αυτή υπάρχει πολλές φορές διάσταση ανάμεσα στην υφιστάμενη και την αποδιδόμενη πραγματικότητα που οφείλεται στην ελλειπτική παροχή πληροφοριακού υλικού στον εμπειρικό κόσμο. Οι δεσμώτες δίνουν μια συγκεκριμένη ονομασία στη σκιά που βλέπουν και προσδιορίζουν το νοηματικό της περιεχόμενο από τα ορατά τους χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, δίνεται η ονομασία του αλόγου στη σκιά ενός αλόγου, το οποίο είναι μαύρου χρώματος, άρα άχρωμο, έχει σχήμα που ποικίλει ανάλογα με τον τρόπο που το κρατά εκείνος που ανεβαίνει το δρόμο και η κίνηση του δεν προέρχεται από τις δρασκελιές των ποδιών του αλλά είναι μονοκόμματη. Επομένως, το νοηματικό περιεχόμενο της λέξης «άλογο» που συλλαμβάνουν οι δεσμώτες απέχει πολύ από το πραγματικό.

---

23. «Λογίζεται (ή ψυχή) δέ γέ που τότε κάλλιστα, όταν αυτήν τούτων μηδέν παραλυπή, μήτε ἀκοή μήτε ὄψις μήτε ἀλγηδών μήτε τις ἡδονή, ἀλλ' ὅτι μάλιστα αὐτή καθ' αὐτήν γίγνηται ἑῶσα χαίρειν τό σῶμα, καί καθ' ὅσον δύναται μή κοινωνοῦσα αὐτῷ μηδ' ἀπτομένη ὀρέγεται τοῦ ὄντος» Φαίδων 65c.

απελευθέρωση , άνοδος της ανηφορικής οδού και έξοδος στο φως

515c4 – 516e2

Σκόπει δή, ἦν δ' ἐγώ, αὐτῶν λύσιν τε καί ἴασιν τῶν τε δεσμῶν καί τῆς ἀφροσύνης, οἷα τις ἄν εἴη, εἰ φύσει τοιάδε συμβαίνοι αὐτοῖς· ὅποτε τις λυθείη καί ἀναγκάζοιτο ἐξαίφνης ἀνίστασθαί τε καί περιάγειν τόν αὐχένα καί βαδίζειν καί πρὸς τό φῶς ἀναβλέπειν, πάντα δέ ταῦτα ποιῶν ἀλγοῖ τε καί διά τās μαρμαρυγās ἀδυνατοῖ καθορᾶν ἐκεῖνα ὧν τότε τās σκιάς ἐώρα, τί ἄν οἶει αὐτόν εἰπεῖν, εἴ τις αὐτῷ λέγοι ὅτι τότε μέν ἐώρα φλυαρίας, νῦν δέ μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος καί πρὸς μᾶλλον ὄντα τετραμμένος ὀρθότερον βλέπει, καί δή καί ἕκαστον τῶν παριόντων δεικνύς αὐτῷ ἀναγκάζοι ἐρωτῶν ἀποκρίνεσθαι ὅτι ἔστιν· οὐκ οἶει αὐτόν ἀπορεῖν τε ἄν καί ἠγεῖσθαι τά τότε ὀρώμενα ἀληθέστερα ἢ τά νῦν δεικνύμενα.

Πολύ γ', ἔφη.

Οὐκοῦν κᾶν εἰ πρὸς αὐτό τό φῶς ἀναγκάζοι αὐτόν βλέπειν, ἀλγεῖν τε ἄν τά ὄμματα καί φεύγειν ἀποστρεφόμενον πρὸς ἐκεῖνα ἃ δύναται καθορᾶν, καί νομίζειν ταῦτα τῷ ὄντι σαφέστερα τῶν δεικνυμένων;

Οὕτως, ἔφη.

Εἰ δέ, ἦν δ' ἐγώ, ἐντεῦθεν ἔλκοι τις βία διά τραχείας τῆς ἀναβάσεως καί ἀνάπτους, καί μή ἀνείη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τό τοῦ ἡλίου φῶς, ἄρα οὐχί ὀδυνᾶσθαι τε ἄν καί ἀγανακτεῖν ἐλκόμενον, καί ἐπειδή πρὸς τό φῶς ἔλθοι, φωτός αὐγῆς ἄν ἔχοντα τά ὄμματα μεστά ὀρᾶν οὐδ' ἄν ἔν δύνασθαι τῶν νῦν λεγομένων ἀληθῶν;

Οὐ γάρ ἄν, ἔφη, ἐξαίφνης γε.

Συνηθείας δή οἶμαι δέοιτ' ἄν, εἰ μέλλοι τά ἄνω ὄψεσθαι. καί πρῶτον μέν τās σκιάς ἄν ῥᾶστα καθορῶ, καί μετά τοῦτο ἐν τοῖς ὕδασι τά τε τῶν ἀνθρώπων καί τά τῶν ἄλλων εἶδωλα, ὕστερον δέ αὐτά· ἐκ δέ τούτων τά ἐν τῷ οὐρανῷ καί αὐτόν τόν οὐρανόν νύκτωρ ἄν ῥᾶον θεάσαιτο, προσβλέπων τό τῶν ἄστρων τε καί σελήνης φῶς, ἢ μεθ' ἡμέραν τόν ἡλίον τε καί τό τοῦ ἡλίου.

Πῶς δ' οὐ;

Τελευταῖον δή οἶμαι τόν ἡλίον, οὐκ ἐν ὕδασιν οὐδ' ἐν ἀλλοτρῖα ἔδρα φαντάσματα αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτόν καθ' αὐτόν ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ δύναιτ' ἄν κατιδεῖν καί θεάσασθαι οἷός ἐστιν.

Ἀναγκαῖον, ἔφη.

Καί μετά ταῦτ' ἄν ἤδη συλλογίζοιτο περί αὐτοῦ ὅτι οὗτος ὁ τās τε ὥρας παρέχων καί ἐνιαυτούς καί πάντα ἐπιτροπεύων τά ἐν τῷ ὀρωμένῳ τόπῳ, καί ἐκείνων ὧν σφεῖς ἐώρων τρόπον τινά πάντων αἴτιος.

Δῆλον, ἔφη, ὅτι ἐπί ταῦτα ἄν μετ' ἐκεῖνα ἔλθοι.

Τί οὖν; ἀναμνησκόμενον αὐτόν τῆς πρώτης οἰκίσεως καί τῆς ἐκεῖ σοφίας καί τῶν τότε συνδεσμοῦ οὐκ ἂν οἶει αὐτόν μέν εὐδαιμονίζειν τῆς μεταβολῆς, τούς δέ ἐλεεῖν;

Καί μάλα.

Τιμαί δέ καί ἔπαινοι εἴ τινες αὐτοῖς ἦσαν τότε παρ' ἀλλήλων καί γέρα τῶ ὀξύτατα καθορῶντι τά παριόντα, καί μνημονεύοντι μάλιστα ὅσα τε πρότερα αὐτῶν καί ὕστερα εἰώθει καί ἅμα πορεύεσθαι, καί ἐκ τούτων δὴ δυνατότατα ἀπομαντευομένων τό μέλλον ἦξιν, δοκεῖς ἂν αὐτόν τιμωμένους τε καί ἐνδυναστεύοντας, ἢ τό τοῦ Ὀμήρου ἂν πεπονθέναι καί σφόδρα βουλευέσθαι "ἐπάρουρον ἔοντα θητευέμεν ἄλλω ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρω" καί ὅτι οὖν ἂν πεπονθέναι μᾶλλον ἢ κείνα τε δοξάζειν καί ἐκείνως ζῆν.

Οὕτως, ἔφη, ἔγωγε οἶμαι, πᾶν μᾶλλον πεπονθέναι ἂν δέξασθαι ἢ ζῆν ἐκείνως.

Ο Πλάτωνας, αφού ολοκλήρωσε την περιγραφή της κατάστασης των δεσμοῦ, περνά στην επόμενη φάση της εικόνας και στην περιγραφή της γνωστικής κατάστασης εκείνου που θα καταφέρει να λυθεί και στη συνέχεια να ανέβει τον ανηφορικό δρόμο και να οδηγηθεί στον επίγειο κόσμο, όπου κυριαρχεί το φως του ήλιου. Η εικόνα αυτή επομένως δεν είναι στατική, όπως οι αντίστοιχες του Ἡλίου και της Γραμμῆς, αλλά αποτελείται από μια ιστορία με έντονη φαντασιακή δράση. Η πορεία ανάβασης προς τον επίγειο κόσμο θυμίζει το ταξίδι του Παρμενίδη από τον κόσμο των βροτῶν, του σκότους και της άγνοιας στον θεϊκό κόσμο του φωτός και της απόλυτης αλήθειας²⁴. Επίσης, η πορεία, η γεμάτη δυσκολίες και εμπόδια που θέτει η σαγηνευτική επίδραση των αισθήσεων, στον ανηφορικό δρόμο προς τον τελικό προορισμό της κυριαρχίας του νου φέρνει στο μυαλό το περιπετειώδες ταξίδι του Οδυσσέα προς την Ιθάκη.

Όταν κάποιος δεσμῶτης καταφέρει να λυθεί από τα δεσμά του (*αὐτῶν λύσιν τε καί ἴασιν τῶν τε δεσμοῦν καί τῆς ἀφροσύνης*), θα έχει πλέον τη δυνατότητα να σηκωθεί ὀρθος, να βαδίσει και να στρέψει το κεφάλι και τα μάτια του προς τη φωτιά και τα αντικείμενα των οποίων προηγουμένως έβλεπε τη σκιά τους. Ο άνθρωπος αυτός θα βρεθεί τότε «*μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος*» και «*πρός μᾶλλον ὄντα τετραμμένος*», εφόσον θα έχει μπροστά του τα ομοιώματα των πραγματικῶν αντικειμένων και όχι τις σκιάδες απεικονίσεις τους. Οι εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας είναι χαρακτηριστικές για το βαθμό πραγματι-

24. B 1, 28-29 «*χρεῶ δέ σε πάντα πυθέσθαι ἡμέν Ἀληθείης εὐκυκλέος ἀτρεμές ἦτορ*» VS (Die Fragmente der Vorsokratiker, von Hermann Diels und Walther Kranz, Zurich, Weidmann, Hildesheim, 1922, Erster Band).

κότητας που έχουν αυτά τα αντικείμενα του αισθητού κόσμου. Βρίσκονται, κατά την άποψή του, «ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος» και είναι «μᾶλλον ὄντα»: βρίσκονται δηλαδή σε μια ενδιάμεση βαθμίδα πραγματικότητας, δείχνοντας από τη μια πλευρά την πιο πραγματική υπόσταση που έχουν έναντι των αντανakλάσεών τους και από την άλλη την ενδεέστερη κατάστασή τους έναντι των πραγματικών. Πράγματι, το ειδώλιο του πραγματικού αντικειμένου είναι ανώτερο από τη σκιά του από την άποψη ότι είναι περισσότερο σαφές²⁵. Πρόκειται για ένα τρισδιάστατο αντικείμενο, η εξοικείωση με το οποίο θα αποκαλύψει εντυπωσιακές πληροφορίες γι' αυτό στον απελευθερωμένο δεσμώτη. Θα είναι σε θέση τώρα να προσδιορίσει με μεγαλύτερη σαφήνεια τι είναι αυτό το αντικείμενο. Από την άλλη πλευρά το ειδώλιο είναι λιγότερο πραγματικό από το ίδιο το αντικείμενο, που συμβολίζει στην εικόνα την Ιδέα, το ον καθαυτό. Είναι λιγότερο πραγματικό, γιατί παρουσιάζεται σε πολλαπλές εκφάνσεις, χαρακτηρίζεται από μεταβλητότητα και τελικά δημιουργεί συγκεχυμένη εντύπωση για το τι είναι πραγματικά²⁶.

Η αντίδραση όμως του απελευθερωμένου δεσμώτη και η εντύπωση που θα του δημιουργούταν στη θέα των «μᾶλλον ὄντων» δεν θα ήταν αντίστοιχη με την περισσότερο πραγματική ύπαρξη των αντικειμένων αυτών, αλλά θα θεωρούσε, αν κάποιος τον ρωτούσε, ότι αυτά που έβλεπε πριν ήταν «αληθινότερα» από τα αντικείμενα που βλέπει τώρα (*νομίζειν ταῦτα τῶ ὄντι σαφέστερα τῶν δεικνυμένων*). Η αιτία αυτής της παρανόησης θα οφειλόταν στο γεγονός ότι τα μάτια του, συνηθισμένα και εξοικειωμένα με τις σκιές και ένα πιο σκοτεινό οπτικό πεδίο, θα

---

25. Οι συνώνυμες λέξεις «ἀληθέστερα» και «σαφέστερα» που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας για τα «μᾶλλον ὄντα» «αποτελούν δύο εκφράσεις μεταφευμένες από τη φρασεολογία τη σχετική με τη διαχωριστική Γραμμή < μεταξύ ορατών και νοητών >: όσο «αληθινότερα» είναι τα αντικείμενα, τόσο σαφέστερα τα αντιλαμβάνεται κανείς», Gregory Vlastos, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: Platonic studies, Princeton University Press, 1973, σελ. 105 – Πολιτεία 511 e 2-4 «ὥσπερ ἐφ' οἷς ἐστιν ἀληθείας μετέχειν, οὕτω ταῦτα σαφηνείας ἡγησάμενος μετέχειν».

26. «Υπάρχει αντίθεση μεταξύ του Είδους, δηλαδή του F, και των επιμέρους εκφάνσεών του, οι οποίες, εν συγκρίσει με αυτό, θεωρούνται λιγότερο «καθαρές» F, γιατί δεν είναι αποκλειστικά και μόνο F, αλλά είναι F και μη F: την F φύση τους τη νοθεύουν γνωρίσματα αντίθετα, με αποτέλεσμα οι επιμέρους εκφάνσεις να μην μας παρέχουν παρά μια συγκεχυμένη και αβέβαιη ιδέα του τι είναι αυτό στο οποίο συνίσταται το να είναι κάτι F, ιδέα που υπόκειται σε συνεχείς διακυμάνσεις, καθώς συναντάμε εκφάνσεις του F που, από μια ή περισσότερες απόψεις, αποδεικνύονται διαφορετικές από εκείνες στις οποίες βασίσαμε την πρώτη μας αντίληψη για το F». Gregory Vlastos, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: Platonic studies, Princeton University Press, 1973, Βαθμοί πραγματικότητας στον Πλάτωνα, σελ. 106-107.

ενοχλούνταν από το περισσότερο φως της φωτιάς και αρχικά τουλάχιστον θα είχε μια θολή αίσθηση αυτών των αντικειμένων (*ἀλγοῖ τε καί διά τὰς μαρμαρυγὰς ἀδυνατοῖ καθορᾶν ἐκεῖνα*). Θα προτιμούσε μάλιστα να επιστρέψει στην ασφάλεια της προηγούμενης κατάστασης, εκεί όπου θα διέκρινε τα πάντα με καθαρότητα και χωρίς ενόχληση (*ἀποστρεφόμενον πρὸς ἐκεῖνα ἃ δύναται καθορᾶν*). Ο Πλάτωνας με ιδιαίτερα πετυχημένο τρόπο πλήττει σ' αυτό το σημείο την αξιοπιστία των αισθήσεων ως γνωστικής πηγής και με σαφήνεια υπογραμμίζει ότι δεν πρέπει και δεν είναι δυνατό να στηριζόμαστε αποκλειστικά και μόνο στις αισθήσεις για να προσδιορίσουμε την γνωστική αξία των πραγμάτων. Ό,τι η όρασή μας είναι συνηθισμένη να βλέπει καθαρότερα, αυτό θεωρούμε ότι είναι και το πλέον πραγματικό, χωρίς όμως αυτό να ισχύει και από την άποψη της πραγματικότητας του αντικειμένου που βλέπουμε. Η αίσθηση, που δημιουργείται από την εικόνα που εκπέμπει ένα αντικείμενο, απέχει από την πραγματική του υπόσταση, είτε γιατί μας παρέχει παραπλανητικές πληροφορίες είτε γιατί η κατάσταση των οφθαλμών μας δεν είναι η κατάλληλη ώστε να προσλάβουν με ευκρίνεια τις οπτικές αντανάκλασεις του αντικειμένου. Οι αισθήσεις έχουν οριακές δυνατότητες, τις οποίες υπερβαίνει η αλήθεια των πραγμάτων. Ο συμβολισμός αυτός, πέρα από το γνωσιολογικό επίπεδο, επεκτείνεται και σε παιδαγωγικό επίπεδο. Επιδιώκει να καταδείξει τις δυσκολίες που θα συναντήσει η παιδαγωγική διαδικασία στην προσπάθειά της να ανασκευάσει παλαιότερες εδραιωμένες αντιλήψεις και να ξεπεράσει τη σαηνηντική επίδραση των φαινομένων.

Ο απελευθερωμένος δεσμώτης, όντας ενοχλημένος από το τεχνητό φως της φωτιάς, δεν θα διανοούταν καν να προσεγγίσει, ανεβαίνοντας τον ανηφορικό δρόμο, την είσοδο της σπηλιάς, εκεί όπου θα ήταν αναγκασμένος να υπομείνει ένα δυνατότερο και εκτυφλωτικό φως. Αν λοιπόν κάποιος τον ανάγκαζε τραβώντας τον να ανέβει τον ανηφορικό δρόμο και να εξέλθει από τη σπηλιά στον επίγειο κόσμο (*Εἰ δέ, ἦν δ' ἐγώ, ἐντεῦθεν ἔλκοι τις βία διά τραχείας τῆς ἀναβάσεως καί ἀνάπτους, καί μὴ ἀνεῖη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τό τοῦ ἡλίου φῶς*), μια έκρηξη φωτός θα πλημμύριζε τα μάτια του και θα ήταν αδύνατο γι' αυτόν να διακρίνει οτιδήποτε. Ο άνθρωπος αυτός μετά το πρώτο σοκ κι αν δεν επέστρεφε άμεσα στη σπηλιά, αγωνιώντας να ξεπεράσει την τυφλότητα που του είχε προκαλέσει το φως του ήλιου, αλλά υποχρεωνόταν να παραμείνει, θα έπρεπε σταδιακά να εθίσει την όρασή του ώστε να μπορέσει να διακρίνει τα πράγματα αυτού του νέου κόσμου. Αρχικά, θα έστρεφε το βλέμμα του στις γνώριμες γι' αυτόν σκιές, αυτές που θα έβλεπε έχοντας γυρισμένη την πλάτη του στον ήλιο (*καί πρῶτον μὲν τὰς σκιάς ἄν ῥᾶστα καθορᾶ*). Στη συνέχεια, θα έβλεπε το καθρέφτισμα των πραγματικῶν αντικειμένων

στο νερό (καί μετά τοῦτο ἐν τοῖς ὕδασι τά τε τῶν ἀνθρώπων καί τά τῶν ἄλλων εἶδωλα) κι ἔπειτα τα ἴδια τα αντικείμενα (ὑστερον δέ αὐτά). Αργότερα, θα του ἦταν πιο εύκολο να στρέψει το βλέμμα του στο νυχτερινό φως των ἀστρων και του φεγγαριού (ἐκ δέ τούτων τά ἐν τῷ οὐρανῷ καί αὐτόν τόν οὐρανόν νύκτωρ ἄν ῥᾶον θεάσαιτο, προσβλέπων τό τῶν ἀστρων τε καί σελήνης φῶς) και τέλος θα μπορούσε πλέον να αντικρίσει ἄμεσα τον ἴδιο τον ἥλιο (Τελευταῖον δὴ οἶμαι τόν ἥλιον, οὐκ ἐν ὕδασιν οὐδ' ἐν ἀλλοτρίᾳ ἔδρα φαντάσματα αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτόν καθ' αὐτόν ἐν τῇ αὐτοῦ χώρα δύναιτ' ἄν κατιδεῖν καί θεάσασθαι οἷός ἐστιν). Η θέαση του ἡλίου θα αποτελέσει γι' αὐτόν ἀποκάλυψη, που θα τον κάνει να ἀρει ὅλους τους προβληματισμούς και την ἀνησυχία του και θα ενεργοποιήσει την καταλυτική δύναμη του νου του. Θα κατανοήσει ὅτι ο ἥλιος εἶναι το ἀνώτερο ὅλων των ὄντων· εἶναι αὐτό που δίνει ζωὴ στα πάντα· ἀποτελεῖ την αἰτία της ουσίας και της ὑπαρξῆς τους (Καί μετά ταῦτ' ἄν ἤδη συλλογίζοιτο περί αὐτοῦ ὅτι οὗτος ὁ τὰς τε ὄρας παρέχων καί ἐνιαυτούς καί πάντα ἐπιτροπεύων τά ἐν τῷ ὄρωμένῳ τόπῳ, καί ἐκείνων ὧν σφεῖς ἐώρων τρόπον τινά πάντων αἴτιος). Θα δει τότε ολόγυμνη την ἀλήθεια να του ἀποκαλύπτεται και το νου του ικανό να συλλάβει και να ερμηνεύσει τη συμπαντική πραγματικότητα. Τότε θα καταλάβει πόσο ρηχὴ ἦταν η ἐντύπωση που εἶχε για την πραγματικότητα, ὅταν βρισκόταν δεμένος στη σπηλιά και θεωρούσε τις σκιές πραγματικές υπάρξεις. Αὐτή η διαπίστωση θα τον γεμίσει με χαρὰ και εὐτυχία και θα τον κάνει να καλοτυχίζει τον εαυτό του για το νόημα που δίνει πλέον στη ζωὴ του, ἐνῶ τους συνδεσμώτες του θα τους λυπάται για το μέγεθος της ἀγνοίας και του σκοταδίου, μέσα στα οποία εἶναι βυθισμένοι (ἀναμιμνησκόμενον αὐτόν τῆς πρώτης οἰκήσεως καί τῆς ἐκεῖ σοφίας καί τῶν τότε συνδεσμοτῶν οὐκ ἄν οἶει αὐτόν μὲν εὐδαιμονίζεῖν τῆς μεταβολῆς, τοὺς δὲ ἐλεεῖν). Αὐτός κατέκτησε την πλήρη ἀλήθεια, ἐνῶ ἐκεῖνοι, οἱ δυστυχισμένοι, τη μόνη χαρὰ που μπορούν να ἄρουν εἶναι ο ἐπαινος και οἱ τιμές για την ὀρθὴ πρόβλεψη της ἐπόμενης σκιάς που θα περάσει ἀπὸ μπροστά τους. Και τότε θα ἀποφάσιζε ὅτι τίποτε δε θα τον ἔκανε να ἐπιστρέψει στην προηγούμενη κατάσταση και να συνεχίσει την προηγούμενη μίζερη ζωὴ του. Οποιοδήποτε κόστος θα ἦταν ικανός τώρα πια να πληρώσει για να μην ἐπιστρέψει σ' αὐτό που του φάνταζε πλέον ἀδιανόητο (καί ὅτιοῦν ἄν πεπονθέναι μᾶλλον ἢ κεῖνα τε δοξάζειν καί ἐκείνως ζῆν).

Η ἀνοδος ἀπὸ το ἐσωτερικό της σπηλιάς στον ἐξωτερικό κόσμο συμβολίζει την ἀνοδο της ψυχῆς προς το νοητό κόσμο, ἀπελευθερωμένη ὅσο εἶναι δυνατό περισσότερο ἀπὸ τις σωματικές δεσμεύσεις (τήν δέ ἄνω ἀνάβασιν καί θεάν τῶν ἄνω τήν εἰς τόν νοητόν τόπον τῆς ψυχῆς ἀνοδον τιθεῖς). Η ἀνοδος αὐτή συντελεῖται μέσω της ἐπίδρασης της παιδείας

στην ψυχή, που θα την κάνει να ενεργοποιήσει όλα τα γνωστικά αποθέματα της που μένουν αναξιοποίητα, αναδύοντάς τα στην επιφάνεια της συνείδησης με την ανάμνηση. Η ψυχή θα ενθυμηθεί όσα γνώρισε στις περιπλανήσεις της στο νοητό κόσμο, όντας καθαρή και απαλλαγμένη από το σώμα, με το οποίο η σύνδεση την οδήγησε στη λήθη. Ο επίγειος κόσμος, επομένως, είναι ο νοητός κόσμος, ο κόσμος των Ιδεών, των αιώνιων, αμεταβλήτων μεταφυσικών όντων, των προτύπων των αντιστοίχων αισθητών όντων, που συνεχώς μεταβάλλονται και χαρακτηρίζονται από «τό είναι καί τό μή είναι».

Τα φυσικά αντικείμενα του αισθητού κόσμου της εικόνας συμβολίζουν τις Ιδέες του Πλάτωνα, τις οποίες μόνο με το νου μπορούμε να τις συλλάβουμε εν αντιθέσει με τα αισθητά όντα που συλλαμβάνονται μέσω των αισθήσεων. Κι ενώ στον «Φαίδωνα», όπου διατύπωσε για πρώτη φορά ολοκληρωμένα τη θεωρία των Ιδεών, υπάρχουν μόνο οι Ιδέες, ως μοναδικά πρότυπα των αντιστοίχων κατηγοριών των επιμέρους αισθητών όντων, στην «Πολιτεία» ο Πλάτωνας διευρύνει τη θεωρία του από οντολογική και γνωσιολογική άποψη με την προσθήκη της Ιδέας του Αγαθού, που αποτελεί την ανώτερη όλων των Ιδεών. Είναι «έν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα», η οποία με μεγάλη δυσκολία είναι ορατή (*μόγισ ὀρᾶσθαι*) λόγω του εκτυφλωτικού φωτός της, που δίνει σε όλα τα όντα το ίδιο τους το «εἶναι» και τη δυνατότητα να γίνουν κατανοητά. Αποκαλύπτει την αλήθεια τους λούζοντάς τα στο φως και δίνοντας στο νου την ικανότητα να τα συλλάβει. Η Ιδέα του Αγαθού αποτελεί το «μέγιστον μάθημα», το αποκορύφωμα της παιδευτικής διαδικασίας που πρέπει να ακολουθήσει κάποιος για να αποκτήσει τα γνωστικά εφόδια, ώστε επαρκώς να αντιμετωπίσει με σωφροσύνη οποιαδήποτε κατάσταση της δημόσιας ή της ιδιωτικής του ζωής (*δεῖ ταύτην ἰδεῖν τόν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ*).

Ο Πλάτωνας ομαλά περνά έτσι από τη μεταφυσική στη γνωσιολογία και από εκεί στην πολιτική, που αποτελεί και τον απώτερο στόχο του. Απαντά άμεσα και κατηγορηματικά στο ερώτημα «ποιος θεωρείται κατάλληλος να κυβερνήσει;» ότι καταλληλότερος κυβερνήτης είναι αυτός που έχει ανέβει ολόκληρη την κλίμακα της διαβαθμισμένης πραγματικότητας κι έχει φτάσει σταδιακά στην ανώτερη δυνατή γνωστική κατάσταση, που είναι η γνώση των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού. Κι επειδή σ' αυτή τη μορφή γνώσης μπορεί να φτάσει κάποιος μέσω της φιλοσοφίας, ο πλέον κατάλληλος να ασκήσει την εξουσία είναι ο φιλόσοφος. Εφοδιασμένος μ' αυτά τα γνωστικά όπλα θα κατορθώσει να εμβαθύνει στις καταστάσεις που πρέπει να αντιμετωπίσει, να αποκαλύψει τις πραγματικές, αν και συνήθως κρυμμένες, αιτίες τους, να προτείνει τις κατάλληλες λύσεις και να συναρτά τις επιλογές του με την

ηθική του υπόσταση, που θεμελιώνεται στην αγαθότητά του.

η εκ νέου κάθοδος στην σπηλιά

516e3 – 517a7

Καί τόδε δή ἐννόησον, ἦν δ' ἐγώ. εἰ πάλιν ὁ τοιοῦτος καταβάς εἰς τόν αὐτόν θᾶκον καθίζοιτο, ἄρ' οὐ σκότους <ἄν> ἀνάπλεως σχοίη τούς ὀφθαλμούς, ἐξαίφνης ἦκων ἐκ τοῦ ἡλίου;

Καί μάλα γ', ἔφη.

Τάς δέ δή σκιάς ἐκείνας πάλιν εἰ δέοι αὐτόν γνωματεύοντα διαμιλλᾶσθαι τοῖς ἀεί δεσμώταις ἐκείνοις, ἐν ᾧ ἀμβλωῶται, πρὶν καταστῆναι τά ὄμματα, οὗτος δ' ὁ χρόνος μή πάνυ ὀλίγος εἴη τῆς συνηθείας, ἄρ' οὐ γέλωτ' ἄν παράσχοι, καί λέγοιτο ἄν περί αὐτοῦ ὡς ἀναβάς ἄνω διεφθαρμένος ἦκει τά ὄμματα, καί ὅτι οὐκ ἄξιον οὐδέ πειρᾶσθαι ἄνω ἰέναι· καί τόν ἐπιχειροῦντα λύειν τε καί ἀνάγειν, εἴ πως ἐν ταῖς χερσὶ δύναιντο λαβεῖν καί ἀποκτείνειν, ἀποκτυνύναι ἄν;

Σφόδρα γ', ἔφη.

Ο Πλάτωνας, συνεχίζοντας την εικόνα του Σπηλαιίου, ολοκληρώνει τη ιστορία επιστρέφοντας από εκεί που ξεκίνησε, διαγράφοντας έναν πλήρη κύκλο, χωρίς όμως το τέλος του να ταυτίζεται πλέον με την αρχή. Δεν είναι τίποτε πια το ίδιο. Η επαφή με το νοητό κόσμο και οι θεαματικές αποκαλύψεις έχουν φωτίσει το νου του απελευθερωμένου δεσμώτη, έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα και μπορεί να βλέπει τα πάντα στις πραγματικές τους διαστάσεις. Αν κατέβαινε από τον κόσμο του ήλιου στο σκοτεινό κόσμο της σπηλιάς, η όρασή του, στην αρχή τουλάχιστον, θα ήταν αδύναμη και δεν θα έβλεπε τις σκιές με την ίδια ευκρίνεια που τις έβλεπε πρωτύτερα (*εἰ πάλιν ὁ τοιοῦτος καταβάς εἰς τόν αὐτόν θᾶκον καθίζοιτο, ἄρ' οὐ σκότους <ἄν> ἀνάπλεως σχοίη τούς ὀφθαλμούς, ἐξαίφνης ἦκων ἐκ τοῦ ἡλίου*). Κι αν οι συνδεσμώτες του τον ρωτούσαν, όπως και πριν, για τις σκιές, αυτός δε θα μπορούσε να τις περιγράψει με την ίδια ακρίβεια και θα γινόταν έτσι πρόξενος γέλωτος και λύπησης συνάμα, αφού θα πίστευαν ότι η επαφή με τον επάνω κόσμο του έκανε κακό και του χάλασε τα μάτια (*λέγοιτο ἄν περί αὐτοῦ ὡς ἀναβάς ἄνω διεφθαρμένος ἦκει τά ὄμματα*). Και θα αποφάσιζαν έτσι ότι δεν αξίζει κάποιος να κάνει τον κόπο να ανέβει τον ανηφορικό δρόμο και να βρεθεί στον επάνω κόσμο, γιατί μόνο κακό μπορεί αυτή η επιλογή να του προξενήσει (*οὐκ ἄξιον οὐδέ πειρᾶσθαι ἄνω ἰέναι*). Κι εκείνος θα αντιμετώπιζε μεγάλη δυσκολία να τους πείσει ότι η πραγματικότητα ήταν τελείως διαφορετική απ' ό,τι εκείνοι νόμιζαν. Θα ήταν εκείνοι μάλιστα

τόσο πεπεισμένοι για την ορθότητα της γνώμης τους, ώστε θα μπορούσαν και να σκοτώσουν ακόμη εκείνον που θα προσπαθούσε να τους λυτρώσει και να ανοίξει τους ορίζοντες του μυαλού τους (*καί τόν ἐπιχειροῦντα λύειν τε καί ἀνάγειν, εἴ πως ἐν ταῖς χερσί δύναιτο λαβεῖν καί ἀποκτείνειν, ἀποκτονῦναι ἄν*).

Η κατάβαση στην κόλαση της άγνοιας ίσως είναι το πιο σημαντικό τμήμα της εικόνας από την άποψη της συμβολικής αξίας του για τον κοινωνικό ρόλο των φιλοσόφων και την εμπλοκή τους στα πολιτικά πράγματα, που ο Πλάτωνας θεωρεί απαραίτητη. Ο δρόμος της συστηματικής παιδείας οδήγησε τον απελευθερωμένο δεσμώτη στην ανάβαση και τον έφερε σε επαφή μέσω της φιλοσοφίας με την ιδέα του Αγαθού και την αποκάλυψη της πραγματικής αλήθειας. Ικανοποιήθηκε ο πόθος του για την απόλυτη γνώση και γεύτηκε τη μέγιστη ευδαιμονία. Η επιστροφή στην πεζή πραγματικότητα και η εμπλοκή του στη μιζέρια της καθημερινότητας φαντάζει γι αυτόν κάτι αδιανόητο. Όμως στο σημείο αυτό ο Πλάτωνας είναι κατηγορηματικός. Δεν πρέπει να επιτρέψουμε στο φιλόσοφο να παραμείνει σ' αυτή τη μακάρια κατάσταση, αποτραβηγμένος στο δικό του όμορφο κόσμο της αλήθειας, μακριά από την κοινωνική ζωή και τα προβλήματα που ταλανίζουν την καθημερινότητα των συνανθρώπων του (*μή ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ...τό αὐτοῦ καταμένειν καί μή ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ'ἐκείνους τούς δεσμούς μὴδέ μετέχειν τῶν παρ'ἐκείνοις πόνων τε καί τιμῶν , εἴτε φαυλότεροι εἴτε σπουδαιότεροι*). Η παιδεία που του δόθηκε από την πολιτεία πρέπει να έχει ανταποδοτικό όφελος. Η επένδυση της κοινωνίας πρέπει να έχει απόδοση για το σύνολο των πολιτών και όχι μόνο για μια προνομιούχα ομάδα (*νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἐν τι γένος ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι*). Ο κοινωνικός ρόλος των φιλοσόφων και κατά προέκταση των διανοουμένων πρέπει να είναι ενεργός και μάλιστα πρέπει, αναλαμβάνοντας την ευθύνη της καθοδήγησης του αμαθούς ή πλανημένου πλήθους, να το προσανατολίζει σε μια πορεία πνευματικής, ηθικής και κοινωνικής αναβάθμισης. Οι αντιστάσεις που θα συναντήσει μπορεί να είναι ανυπέρβλητες. Μπορεί να κινδυνεύσει η ίδια η ζωή του στην προσπάθειά του να μεταδώσει τα διαφωτιστικά του μηνύματα. Οφείλει όμως γι' αυτή την πολιτεία, που τον εξανθρώπισε, τον ξεχώρισε και τον κατέστησε ικανό να γνωρίσει το Αγαθό, να παλέψει, έστω και μόνος του²⁷, με τα ανίκητα σε μάκρος χρόνου όπλα της αλήθειας ενάντια σε καθετί που επιχειρεί να παραπλανήσει την κοινή γνώμη, να

---

27. Πολιτεία 502 b «*εἷς ἰκανός γενόμενος, πόλιν ἔχων πειθομένην, πάντ' ἐπιτελέσαι τά νῦν ἀπιστούμενα*».

καταδυναστεύσει τη σκέψη του πλήθους και να υποτάξει το ελεύθερο φρόνημα του ανθρώπου.

ερμηνεία της εικόνας

517a8 – 517c7

Ταύτην τοίνυν, ἣν δ' ἐγώ, τήν εἰκόνα, ᾧ φίλε Γλαύκων, προσαπτέον ἅπασαν τοῖς ἔμπροσθεν λεγομένοις, τήν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἔδραν τῆ τοῦ δεσμοτηρίου οἰκῆσει ἀφομοιοῦντα, τό δέ τοῦ πυρός ἐν αὐτῇ φῶς τῆ τοῦ ἡλίου δυνάμει· τήν δέ ἄνω ἀνάβασιν καί θεάν τῶν ἄνω τήν εἰς τόν νοητόν τόπον τῆς ψυχῆς ἀνοδον τιθεῖς οὐχ ἁμαρτήσῃ τῆς γ' ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπειδή ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν. θεός δέ που οἶδεν εἰ ἀληθῆς οὔσα τυγχάνει. τά δ' οὖν ἐμοί φαινόμενα οὕτω φαίνεται, ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καί μόγις ὀραῖσθαι, οφθειῖσα δέ συλλογιστέα εἶναι ὡς πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καί καλῶν αἰτία, ἔν τε ὀρατῷ φῶς καί τόν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἔν τε νοητῷ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καί τόν νοῦν παρασχομένη, καί ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τόν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ.

Συνοίομαι, ἔφη, καί ἐγώ, ὅν γε δὴ τρόπον δύναμαι.

Στο σημείο αυτό ο Πλάτωνας, αφού ολοκλήρωσε την αφήγηση της εικόνας, αποκαλύπτει τα συμβολά του. Ταυτίζει τον κόσμο της σπηλιάς με τον αισθητό κόσμο, τον επάνω κόσμο με το νοητό και προχωρά στην αποσυμβολοποίηση και των υπολοίπων στοιχείων. Αξιοποιεί από τα μαθηματικά της εποχής του τη γνώση της μεθόδου της αναλογίας για να αποκαλύψει το συμβολικό περιεχόμενο των διαφόρων φάσεων της. Πρόκειται για μια αναλογία τριών όρων (Α,Β,Γ) με κοινό στοιχείο κάθε σχέσης το Β (αισθητός κόσμος), το οποίο αποτελεί ταυτόχρονα σύμβολο και συμβολιζόμενο. Σχηματικά η σχέση αναλογίας μπορεί να παρασταθεί ως ακολούθως:

<u>εικόνα</u>	<u>πραγματικότητα</u>
A σπηλιά	B αισθητός κόσμος
B αισθητός κόσμος	Γ νοητός κόσμος
$A/B = B/\Gamma$ ^{28,29}	

28. Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ. 111: Η προσφυγή στην αναλογία επισημαίνεται και σε μια χαρακτηριστική εικόνα του «Φαίδωνα»: κατοικούμε στα βάθη της γης και νομίζουμε πως ζούμε στην επιφάνειά της «Γῆς ἡμᾶς οὖν οἰκοῦντας ἐν τοῖς κοίλοις αὐτῆς λεληθῆναι καί οἶσθαι ἄνω ἐπὶ τῆς γῆς οἰκεῖν,

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Πλάτωνας επιχειρεί να προσδιορίσει τις διάφορες βαθμίδες της πραγματικότητας, να τις συνδέσει με αντίστοιχες γνωστικές καταστάσεις και να αξιολογήσει τα συμπεράσματά του με την πρακτική τους εφαρμογή στην πολιτική κοινωνία. Η διαβάθμιση της πραγματικότητας, που είχε κάνει την εμφάνισή της ήδη από τον «Φαίδωνα», στην εικόνα του Σηλαίου είναι πιο εξαντλητική και περιλαμβάνει πέρα από τον βασικό διαχωρισμό αισθητών όντων και Ιδεών κι άλλες υποκατηγορίες. Στον αισθητό κόσμο, από την κατώτερη στην ανώτερη βαθμίδα, υπάρχουν οι σκιές ή οι αντανάκλασεις των φυσικών αντικειμένων, τα υλικά ομοιώματά τους και τέλος τα ίδια τα φυσικά αντικείμενα. Στο νοητό κόσμο υπάρχουν τα μαθηματικά αντικείμενα, οι Ιδέες και στο ανώτατο επίπεδο βρίσκεται η ιδέα του Αγαθού. Βέβαια, στην εικόνα η διαβάθμιση δεν είναι ευκρινώς προσδιορισμένη σε τρία επίπεδα για τον αισθητό και σε τρία για το νοητό κόσμο, αλλά είναι εμπλουτισμένη με ενδιάμεσες καταστάσεις. Οι σκιές για παράδειγμα που βλέπουν οι δεσμώτες αποτελούν πολλαπλώς παραποιημένη απεικόνιση του ομοιώματος ενός φυσικού αντικειμένου. Στο νοητό κόσμο η παρατήρηση των όντων που υπάρχουν σ' αυτόν περνά από πέντε φάσεις: ο απελευθερωμένος δεσμώτης βλέπει αρχικά τις σκιές των αντικειμένων και στη συνέχεια το καθρέφτισμά τους μέσα στο νερό, που αποτελούν τη μαθηματική απεικόνιση των Ιδεών. Αργότερα, βλέπει τα ίδια τα αντικείμενα, που αντιστοιχούν με τις Ιδέες, στη συνέχεια στρέφει το βλέμμα του στο νυχτερινό φως των άστρων και του φεγγαριού, όπου αντανάκλαται το φως του ήλιου–Αγαθού, και τέλος βλέπει τον ίδιο τον ήλιο–Αγαθό. Η διαβάθμιση αυτή της πραγματικότητας διαχωρίζει τα όντα σε λιγότερο, περισσότερο και απολύτως πραγματικά όντα, σε κατώτερα και ανώτερα, σε ατελή και τέλεια, σε ευμετάβλητα και αμετάβλητα³⁰.

ὅσπερ ἂν εἴ τις ἐν μέσῳ τῶ πυθμένι τοῦ πελάγους οἰκῶν οἴοιτό τε ἐπὶ τῆς θαλάττης οἰκεῖν καί διὰ τοῦ ὕδατος ὄρων τόν ἥλιον καί τά ἄλλα ἄστρα τήν θάλατταν ἡγοῖτο οὐρανόν εἶναι» 109 c.

29. «Ο Πλάτων οφείλει στους Πυθαγορείους την αίσθηση της σπουδαιότητας που έχει η έννοια της αναλογίας. Η έννοια αυτή είχε εκπονηθεί από τον Αρχύτα, που είχε δημιουργήσει τη θεωρία των αριθμητικών, των γεωμετρικών και των αρμονικών αναλογιών· παίζει σημαντικό ρόλο στην ελληνική επιστήμη, η οποία επεξεργάστηκε με τις αναλογίες πολλά προβλήματα που σήμερα λύνονται με την άλγεβρα» P. –M. Schuhl, *L'oeuvre de Platon*, Vrin, Paris, 1967, σελ. 77 – η επιλογή του αποσπάσματος από τον Κατσιμάνη στο: Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ. 111.

30. Ο Πλάτωνας στο δέκατο βιβλίο της «Πολιτείας» δίνει ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα διαβάθμισης της πραγματικότητας. Διακρίνει το κρεβάτι σε τρία είδη: α) την ιδέα κρεβάτι που τη δημιούργησε ο Θεός μοναδική και αποτελεί «τό ὄντως ὄν» του νοητού κόσμου («μίαν μὲν ἢ ἐν τῇ φύσει οὐσα, ἣν φαῖμεν ἂν, ὡς ἐγῶμαι, θεόν

Ο Πλάτωνας οδηγήθηκε στο δόγμα διαβάθμισης της πραγματικότητας, εκκινώντας από την πίστη του ότι η μόνη γνήσια γνώση είναι εκείνη που προέρχεται από το νοητό κόσμο, ενώ η εμπειρική γνώση είναι ασταθής, ευμετάβλητη και αβέβαιη. Από αυτή την πίστη οδηγήθηκε και στη μεγαλύτερη ή μικρότερη πραγματικότητα των όντων, ανάλογα με την κατηγορία, στην οποία εντάσσονται, και τη γνωστική βεβαιότητα που μας παρέχουν. «Όμως εκείνο που ο Πλάτων χρειάζεται είναι όχι ένα δόγμα περί διαβαθμίσεως της πραγματικότητας αλλά μια δοξασία περί των ειδών της πραγματικότητας»³¹. Θα πρέπει βέβαια να τονιστεί ότι, όταν ο Πλάτωνας ομιλεί για ενδεέστερη πραγματικότητα των εμπειρικών όντων, δεν εννοεί ότι αυτά δεν υπάρχουν και ότι είναι δημιούργημα της ανθρώπινης δόξας, όπως πιστεύει ο Παρμενίδης, αλλά αντιθέτως η ύπαρξή τους προϋποτίθεται, ώστε να αποτελέσουν το γνωστικό αντικείμενο της δόξας. Αυτό που επιδιώκει να διακρίνει είναι η απατηλή ομοιότητα που παρουσιάζουν έναντι των πραγματικά «πραγματικών» όντων. Τυπικά η διάκριση αυτή μπορεί να συνοψιστεί στην πρόταση: «τα αισθητά είναι πάντα και F και μη – F, ενώ τα Είδη είναι πάντα F»³². Ξεχωρίζει έτσι τη γνώμη, που περιστασιακά ή ανάλογα με την άποψη που εξετάζεται μπορεί να είναι αληθής ή ψευδής και προέρχεται αποκλειστικά από το πεδίο του εμπειρικού κόσμου, και τη γνώση που πάντοτε είναι αληθής, ανεξαρτήτως του χρόνου, του τόπου και της συγκυρίας, εφόσον αποτελεί μια λογική αναγκαιότητα και προέρχεται αποκλειστικά από το πεδίο του νοητού κόσμου, της λογικής διαδικασίας συναγωγής συμπερασμάτων και ανάλυσης. Η αναγνώριση από τον Πλάτωνα μιας μόνο μορφής γνώσης που παρέχει λογική βεβαιότητα, εκείνης που οι πληροφορίες της δεν μεταβάλλονται από το χωροχρονικό ή αιτιακό περιβάλλον, στο οποίο εντάσσονται, τον οδήγησε αναγκαστικά και στην αναγνώριση μιας πραγματικότητας, που χαρακτηρίζεται από τελειότητα, πληρότητα, αιώνια αμεταβλητότητα και λογική διαφάνεια. Αντίστοιχα,

---

έργασθαι» 597b 5-7), β) το κρεβάτι του αισθητού κόσμου που κατασκευάζει ο μαραγκός και είναι κατώτερο της ιδέας του κρεβατιού («*Οὔκουν εἰ μή ὃ ἐστὶν ποιεῖ, οὐκ ἂν τό ὄν ποιοῖ, ἀλλά τι τοιοῦτον οἶον τό ὄν, ὄν δέ οὐ*» 597a 4-6, «*τοῦτο ἀμυδρόν τι τυγχάνει ὄν πρὸς τὴν ἀλήθειαν*» 597a 13-14) και γ) το κρεβάτι που ζωγραφίζει ο ζωγράφος και αποτελεί υποδεέστερη μίμηση του αισθητού κρεβατιού («*Ὁ ζωγράφος ἐστὶ μιμητὴς οὗ ἑκείνοι δημιουργοί*» 597e 2). Δες και Κωνσταντίνου Ιωάννου Βουδούρη, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σελ. 212, Gregory Vlastos, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: *Platonic studies*, Princeton University Press, 1973, σελ. 106.

31. Κωνσταντίνου Ιωάννου Βουδούρη, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σελ. 212.

32. Gregory Vlastos, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: *Platonic studies*, Princeton University Press, 1973, Βαθμοί πραγματικότητας στον Πλάτωνα, σελ. 111.

το αντικείμενο, από το οποίο δεν εκποριζόταν αυτή η λογική βεβαιότητα, αλλά αντίθετα ανένη μεταβλητότητα, διέθετε λιγότερη πραγματικότητα σε σχέση με την τέλεια πραγματικότητα της Ιδέας.

Η διαβάθμιση της πραγματικότητας σε οντολογικό επίπεδο έχει την αντιστοιχία της και σε γνωσιολογικό επίπεδο, ακολουθώντας σε γενικές γραμμές τη διάκριση των γνωστικών καταστάσεων που είχε προσδιοριστεί με την εικόνα της Γραμμής, αν και στην εικόνα της Σπηλιάς υπάρχουν και ενδιάμεσες καταστάσεις. Η σκιά και το καθρέφτισμα των αντικειμένων στο νερό, με την παροδική τους ύπαρξη, την άυλη και στιγμιαία πολλές φορές υπόστασή τους, μας οδηγούν στη διαμόρφωση της γνωστικής κατάστασης της **εικασίας**, της υπόθεσης δηλαδή ότι υπάρχει το πραγματικό αντικείμενο από μια φευγαλέα απεικονιστική του εντύπωση. Βέβαια, με βάση την εικόνα του Σπηλαίου θα έπρεπε ίσως να εντοπίσουμε επιμέρους διακρίσεις της εικασίας, αφού ποικίλει και η γνωστική αξία των εντυπώσεων που προσλαμβάνουμε. Για παράδειγμα, το έγχρωμο και σχετικά μόνιμο καθρέφτισμα ενός δέντρου σε μια εσωτερική πισίνα απεικονίζει με μεγαλύτερη καθαρότητα το αντικείμενο αυτό απ' ό,τι η σκιά ενός δέντρου που κινείται ταχύτατα στον απέναντι τοίχο από το φωτισμό των διερχομένων κατά περιοδικά διαστήματα αυτοκινήτων. Ανάλογη διάκριση κάνει και ο Πλάτωνας ανάμεσα στη σκιά και στο καθρέφτισμα των φυσικών αντικειμένων. Η επαφή με την πραγματικότητα των φυσικών αντικειμένων αντιστοιχεί με τη γνωστική κατάσταση της **πίστεως**, η οποία βρίσκεται σε ανώτερο επίπεδο από την εικασία, με γνώμονα τη μεγαλύτερη «βεβαιότητα που μπορούμε να έχουμε εντός του κόσμου της δόξας (γνώμης), που αναμφίβολα νοείται αναλόγως της σαφηνείας των γιγνωσκομένων αντικειμένων· τούτο, ως εικός, δηλώνει ότι το είδος των τεκμηρίων τα οποία στηρίζουν μια γνώμη (δόξα) πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψη»³³. Η πίστη, μπορεί να παρέχει μεγαλύτερη βεβαιότητα απ' ό,τι η εικασία, αλλά κι αυτή, εφόσον προέρχεται αποκλειστικά από τον αισθητό κόσμο της φαινομενικότητας και του ευμετάβλητου, είναι ασταθής και αβέβαιη. Ο Πλάτωνας, αποδεχόμενος την αρχή της συνεχούς ροής του Ηρακλείτου στα αισθητά αντικείμενα, πιστεύει ότι τα πράγματα αλλάζουν συνεχώς και η γνώση που είχαμε κάποια στιγμή γι' αυτά μετατρέπεται σε άγνοια ή ημιμάθεια κάποια άλλη στιγμή, αφού απουσιάζουν τα σταθερά και άχρονα χαρακτηριστικά που θα έδιναν στην γνώση απόλυτο χαρακτήρα. Η πίστη έτσι παρουσιάζεται ως μια σχετική γνώμη, ευάλωτη στις αλλαγές του χώρου και του χρόνου. Απουσιάζει το αποδεικτικό υπόβαθρο που θα την όπλιζε με αμυντικούς μηχανισμούς επιβίωσης. Χάνεται σαν αέρας στο

33. Κωνσταντίνου Ιωάννου Βουδούρη, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σελ. 201.

πρώτο δυνατό φύσημα ενός στέρεα δομημένου συλλογισμού με ενάντια φορά.

Αν βέβαια τα αισθητά αντικείμενα αποτυγχάνουν να μας οδηγήσουν άμεσα στην αλήθεια, διοχετεύουν όμως το απαραίτητο ερέθισμα για να περάσουμε στη νοητική τους επεξεργασία, να σκιαγραφήσουμε τις νοητές σχέσεις που τα διέπουν και να μεταβούμε συνειρμικά στο νοητό κόσμο. Στο νοητό κόσμο γίνεται διάκριση ανάμεσα στη διάνοια και τη νόηση, που αποτελούν ανώτερες γνωστικές καταστάσεις από τις δύο προηγούμενες (εικασία, πίστη), με τη νόηση να βρίσκεται στην κορυφή της γνωστικής κλίμακας. Οι σκιές και το καθρέφτισμα των φυσικών αντικειμένων του επάνω κόσμου της εικόνας, που συμβολίζουν τα μαθηματικά αντικείμενα, αντιστοιχούν στη γνωστική κατάσταση της **διανοίας**. Συνίσταται στην ικανότητα του νου να σκέφτεται παραγωγικά με μαθηματική λογική που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, αλλά στηρίζεται σε αναπόδεικτες υποθέσεις, εικόνες και φυσικά διαγράμματα, κάτι που κατά τον Πλάτωνα, αποτελεί και το μειονέκτημά της έναντι της νόησης. Η διάνοια είναι κατώτερη από τη νόηση, γιατί «τα μαθηματικά δε μπορούν ποτέ να μας πουν τι είναι, αλλά μόνο τι θα ήταν αν ... Για παράδειγμα, εφόσον στον αισθητό κόσμο δεν υπάρχουν ευθείες γραμμές, η υπόθεση ενός ευθυγράμμου τριγώνου ΑΒΓ αποτελεί μια αναπόδεικτη υπόθεση»³⁴. «Τα αποτελέσματα του γεωμέτρη στηρίζονται στην ουσία σε μια σιωπηρή συμφωνία (όμολογία) ανάμεσα στον δάσκαλο και το μαθητή ότι δεν θα τεθεί η ερώτηση αν οι παραδοχές του δικαιολογούνται. Τα αποτελέσματα αυτά δε μπορούν να χαρακτηριστούν γνώση, εφόσον παραμένουν ανεξέταστες οι παραδοχές από τις οποίες παράγονται»³⁵. Προκύπτει έτσι η ανάγκη να ανεβάσουμε τον πήχυ της κλίμακας των γνωστικών μας απαιτήσεων και να οδηγηθούμε μέσω της ανώτερης και αυστηρότερης επιστήμης της διαλεκτικής στην καθαρή νόηση, όπου μια «ανυπόθετη αρχή του παντός», κατανοητή και αληθεύουσα άνευ προϋποθέσεων, θα φωτίσει τη σκέψη μας. Η ενασχόληση βέβαια με τις μαθηματικές επιστήμες μπορεί κατά τον Πλάτωνα να είναι κατώτερη από την ενασχόληση με τη φιλοσοφία και τη διαλεκτική και να αντιστοιχεί στην κατώτερη της νοήσεως γνωστική κατάσταση της διανοίας, αλλά ο ρόλος της δεν παραγνωρίζεται· αντίθετα, θεωρείται ως ιδιαίτερης σημασίας, εφόσον είναι υπηρετική και οδηγητική της αλήθειας, και γι' αυτό ο

34. Μπέρτραντ Ράσσελ: Ιστορία της Δυτικής φιλοσοφίας, Ενότητα II, Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης, Μετάφραση: Αιμίλιος Χουρμούζιος, εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα, Η θεωρία των Ιδεών, σελ. 79.

35. Α.Ε. Taylor, Πλάτων – Ο άνθρωπος και το έργο του, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου, Γ' έκδοση, Αθήνα 2000, Πρωτότυπο: Plato. The man and his work, Methuen and Ltd, London 1978, Πολιτεία, σελ. 340

Πλάτωνας πιστεύει ότι πρέπει να περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα σπουδών των μελλοντικών αρχόντων ως απαραίτητο εφόδιο³⁶.

Από τη θέαση των φυσικών αντικειμένων–Ιδεών και της ιδέας του Αγαθού προκύπτει η **νόηση**, που συνίσταται στην κατανόηση «των αρχών των όντων (των ιδεών κατά Πλάτωνα) και διά της μεθόδου της διαλεκτικής προχωρεί μέχρι της ανυποθέτου αρχής του αγαθού»³⁷. Η διαλεκτική θα αποκαλύψει στον έμπειρο λόγου άνθρωπο τι είναι το κάθε πράγμα καθαυτό³⁸. Ο φιλόσοφος, αξιοποιώντας τη μέθοδο της διαλεκτικής, χρησιμοποιεί υποθέσεις, των οποίων όμως απαιτεί την τεκμηρίωση και την ισχύ τους τη συνάπτει με την ανώτερη ανυπόθετη αρχή του Αγαθού. Δε διστάζει, αν αποδειχτεί ανίσχυρη και αντιφατική, να την απορρίψει και να θέσει κάποια άλλη, την οποία εκ νέου θα επιχειρήσει να θεμελιώσει με τον ίδιο τρόπο. Καταφέρνει έτσι να φτάσει στην κατάκτηση της απόλυτης, αναλλοίωτης, αδιαμφισβήτητης και στέρεα λογικής συγκροτημένης γνώσης³⁹.

Αν η οντολογική διαβάθμιση της πραγματικότητας ήταν υπηρετική της επιδίωξης του Πλάτωνα να διαθμίσει και να αξιολογήσει τη βεβαιότητα που μας παρέχουν οι διάφορες γνωστικές καταστάσεις, η γνωσιολογική διάκριση δεν αποτελεί τον απώτερο στόχο του, αλλά έναν ενδιάμεσο στόχο που θα θεμελιώσει το πρόγραμμα σπουδών, προς το οποίο πρέπει να προσανατολιστεί η εκπαιδευτική άσκηση αυτών που πρόκειται να αναλάβουν το ύψιστο πολιτειακό αξίωμα. Οι φύλακες–άρχοντες πρέπει να οδηγηθούν σταδιακά από τη βασική εκπαίδευση στην άσκηση των μαθηματικών, που αντιστοιχεί, όπως ελέχθη παραπάνω, με τη διάνοια, και από εκεί στη φιλοσοφία και τη διαλεκτική, μέσω των οποίων θα κατακτήσουν την απόλυτη γνώση και μαζί μ' αυτήν την ικανότητα να μεταδώσουν το φως τους στην πολιτεία και να την οδηγήσουν με ασφάλεια στο δρόμο της δικαιοσύνης και της ευημερίας⁴⁰. Ο ρόλος του

36. Πολιτεία: «*ταῦτα* (ή λογιστική καί ή ἀριθμητική) *δέ φαίνεται ἀγωγὰ πρὸς ἀλήθειαν*» 525b 1, «*φιλοσόφῳ ἀναγκαῖον μαθεῖν ταῦτα διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπτεόν εἶναι γενέσεως ἐξαναδύντι*» 525b 5-7.

37 Κωνσταντίνου Ιωάννου Βουδούρη, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα 2000, σελ. 201.

38. Πλάτων Πολιτεία 533 b «*αὐτοῦ γε ἑκάστου περί ὃ ἐστὶν ἕκαστον*».

39. Πολιτεία 485 b «*Τοῦτο μὲν δὴ τῶν φιλοσόφων φύσεων περί ὁμολογήσθω ἡμῖν ὅτι μαθήματός γε αἰεὶ ἐρῶσιν ὃ ἂν αὐτοῖς δηλοῖ ἐκείνης τῆς οὐσίας τῆς αἰεὶ οὔσης καὶ μὴ πλανωμένης ὑπὸ γενέσεως καὶ φθοράς*».

40. Σχετικό με τη φύση της γνώσης του πολιτικού είναι το απόσπασμα του Ψυχοπαίδη: «*Η πολιτική δεν είναι μια επιστήμη όπως αυτές που επιδίδονται σε μετρήσεις και υπολογισμούς. Οι εν λόγω επιστήμες, που στηρίζονται στη διάνοια, ξεκινούν από εμπειρικούς όρους (υποθέσεις), τους οποίους λαμβάνουν ως αρχές. Αντιθέτως ο διαλεκτικός λόγος που αναφέρεται στο νου λαμβάνει αυτές τις υποθέσεις ως όρους που πρέπει να διαμεσολαβηθούν από κάτι απροϋπόθετο (ἀνυπόθετον) ως αρχή τους (συγκροτεί δηλαδή τις εξηγήσεις του μέσω αναφοράς σε μια αξία, ἀγαθόν)*».

φιλοσόφου δε μπορεί να είναι παθητικός και να μένει στην απομόνωση, καλυμμένος με την ασφάλεια του αυτάρεσκου ναρκισσισμού του, αλλά ρόλος ενεργητικός που θα απορρέει από την ηθική αναγκαιότητα της αρχής ότι είναι ο μοναδικός που μπορεί πραγματικά να κυβερνήσει και να διαφωτίσει τους συνανθρώπους του.

Η εικόνα του Σπηλαίου, ανεξάρτητα από τη θέση που κατέχει στο φιλοσοφικό στοχασμό του Πλάτωνα και τους στόχους που επιδιώκει να ικανοποιήσει, κατέχει αξιοζήλευτη θέση στα μεγαλειώδη δημιουργήματα του ανθρώπινου πολιτισμού κι έχει αποκτήσει πανανθρώπινη και διαχρονική συμβολική αξία⁴¹. Συμβολίζει την αέναη προσπάθεια του ανθρώπου να σπάσει τις αλυσίδες της άγνοιας που τον κρατούν καθηλωμένο σε μια ζώωδη, αλλοτριωμένη, έκπτωτη από ηθικές αξίες ζωή και να ακολουθήσει μια πορεία εξανθρωπισμού, ώστε να ενεργοποιήσει ολόκληρο το δυναμικό του, να ανακαλύψει την πραγματική του ταυτότητα και να ανυψώσει την αξία της ανθρώπινης υπόστασής του. Είναι μια πορεία σταδιακής συνειδητοποίησης που δεν τελειώνει ποτέ, αφού συνυφαίνεται με την ίδια του την ύπαρξη και την προσπάθειά του να αποτινάξει από πάνω του τις ποικιλόμορφες δεσμεύσεις που κάθε φορά ο νους του εξακριβώνει. Ιδιαίτερα σήμερα, την εποχή της εικονικής πραγματικότητας⁴², που η προσομοίωση της αλήθειας τείνει να ξεπεράσει την ίδια

Η διαλεκτική σκέψη ανορθώνει αξιακά με αυτή την έννοια το αντικείμενο για να το συγκροτήσει και να το κατανοήσει» Κοσμάς Ψυχοπαίδης, Ο φιλόσοφος, ο πολιτικός και ο τύραννος, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 1999, σελ. 50-51.

41. Χαρακτηριστικά τα όσα αναφέρει ο Κατσιμάνης: «Η αλληγορία αυτή, με την υποβήτικότητα των εικόνων της, την αμεσότητα των επιμέρους συμβολισμών της και τη μεγάλη πνοή που τη διαπερνά, ξεφεύγει κατά πολύ από τις συγκεκριμένες επιδιώξεις του Αθηναίου φιλοσόφου και μετατρέπεται σε πηγή έμπνευσης με πανανθρώπινη εμβέλεια» Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ.112.

42. Τη συμβολική αξία της εικόνας για τη σημερινή εποχή γλαφυρά απεικονίζουν τα λόγια του Πορτογάλου συγγραφέα Ζοζέ Σαραμάγκου, τιμημένου με το Νόμπελ Λογοτεχνίας 1998, σε συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα «ΒΗΜΑ», «βιβλία», Κυριακή, 18 Οκτωβρίου 1998, απαντώντας στην ερώτηση δημοσιογράφου για το πού εντοπίζει την επικαιρότητα της εικόνας της Σπηλιάς σήμερα, εφόσον την έχει επιλέξει ως βάση ενός μυθιστορηματός του: «Στο μύθο της σπηλιάς του Πλάτωνα ανακάλυψα κάτι που στη σημερινή κοινωνία είναι σχεδόν αυταπόδεικτο: ποτέ, μα ποτέ, από την εποχή του Πλάτωνα ως σήμερα, η ανθρωπότητα δε ζούσε τόσο κοντά σε αυτό που περιέγραψε ο Έλληνας φιλόσοφος. Φανταστείτε τι θα έγραφε σήμερα ο Πλάτωνας, αν έβλεπε ότι βλέπουμε ολοένα και λιγότερο την πραγματικότητα και αφοσιωνόμαστε περισσότερο στις εικόνες της πραγματικότητας ή, ακόμη χειρότερα, σε αυτό που σήμερα αποκαλείται εικονική πραγματικότητα. Σήμερα, μάλιστα, βρισκόμαστε σε σπηλιά. Ο Πλάτωνας έλεγε ότι πρέπει να βγούμε από τη σπηλιά και να αντιμετωπίσουμε την πραγματικότητα. Αν όμως αποχαυνωνόμαστε μπροστά στις

την αλήθεια, η εικόνα του Σπηλαίου μας αφυπνίζει και μας κρατά άγρυπνους μπροστά στον κίνδυνο της παθητικής αποδοχής της εξουσιαστικής διαμορφωτικής ισχύος της εικόνας που φαντάζει εντυπωσιακά αληθινή, αλλά δεν είναι. Επιπλέον σήμερα, μια εποχή απαξίωσης της διανόησης και του διανοουμένου και κυριαρχίας μιας καθαρά τεχνοκρατικής, ποσοτικοποιημένης αποτελεσματικότητας λογικής, υπογραμμίζει με σαφήνεια τον ρόλο του σύγχρονου διανοουμένου, ο οποίος θα πρέπει να αντισταθεί στις σειρήνες του ωφελιμισμού και να σχεδιάσει, ως αρχιτέκτονας της ανθρώπινης ζωής, το μέλλον με ποιοτικά κριτήρια, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς.

εικόνες της πραγματικότητας και λησμονούμε τη «λεπτομέρεια» ότι πρόκειται απλώς και μόνο για εικόνες, τότε δεν υπάρχει καμιά διέξοδος» Από το βιβλίο: Κυριάκος Σ. Κατσιμάνης, Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001, σελ.113-114.

βιβλιογραφία

Vlastos Gregory, Πλατωνικές μελέτες, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1994,
Μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου – τίτλος πρωτοτύπου: Platonic studies,
Princeton University Press, 1973

Βουδούρη Κωνσταντίνου Ιωάννου, Πλατωνική φιλοσοφία, Αθήνα, 2000

Κατσιμάνης Κυριάκος Σ., Πλάτων και Αριστοτέλης, Φιλοσοφική
ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων, εκδόσεις GUTENBERG, 2001

Μαραγγιανού-Δερμούση Ευαγ., Πλατωνικά θέματα, εκδόσεις Ιστιντούτο
του βιβλίου – Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1994

Πλάτων, Πολιτεία, κείμενο – μετάφραση – σχόλια: Ιωάννης Γρυπάρης,
εκδόσεις Ι. Ζαχαροπούλου, Βιβλιοθήκη αρχαίων συγγραφέων

Πλάτων, Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο, τόμοι Α΄-Β΄,
εκδόσεις Παπαδήμας, Αθήνα, 2002, Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, Δομή της
ορθής πολιτείας, τόμος Α΄

Ράσσελ Μπέρτραντ: Ιστορία της Δυτικής φιλοσοφίας, Ενότητα II,
Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης, Μετάφραση: Αιμίλιος Χουρμούζιος,
εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα

Σπυρόπουλος Ηλίας Σ., Πλάτων Μύθοι, εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ,
Θεσσαλονίκη, 2003

Taylor A.E., Πλάτων – Ο άνθρωπος και το έργο του, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ.,
μετάφραση: Ιορδάνης Αρζόγλου Γ΄ έκδοση, Αθήνα 2000, Πρωτότυπο:
Plato. The man and his work, Methuen and Ltd, London, 1978

Ψυχοπαίδης Κοσμάς, Ο φιλόσοφος, ο πολιτικός και ο τύραννος, εκδόσεις
ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 1999